

HAKARET FİİLİNİN SEBEBİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: AİHM VE AYM İÇTİHATLARI ÇERÇEVESİNDE BİR İNCELEME

*An Assessment of the Cause of the Act of Insult: An Examination within
the Framework of the Case Law of the European Court of Human Rights
and the Turkish Constitutional Court*

Hüseyin Ozan ADIYAMAN*

ÖZET

Hakaret suçunun değerlendirilmesi çoğu durumda ifade özgürlüğü ile itibarın korunması hakkının karşı karşıya gelmesine neden olmaktadır. Her iki hakkın da anayasal güvence altında bulunması hakaret suçu bakımından yapılacak incelemeyi klasik ceza hukuku dogmatığının sınırlarının dışına taşımaktadır. Bu durum AYM ve AİHM tarafından geliştirilen ilke ve ölçütlerin dikkate alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu çalışmanın amacı, bu çerçevede belirleyici bir rol üstlenen “ifadenin sebebi” ölçütünün insan hakları içtihadındaki işlevi ile ceza hukukundaki görünümü arasındaki farkları ortaya koymak ve bu unsurun suç teorisinin hangi aşamalarında etkili olabileceğini sistematik olarak açıklamaktır.

Çalışmada öncelikle sebep unsurunun AYM ve AİHM içtihadındaki konumu ele alınmış, bu içtihatla “sebepe”in ifadenin demokratik bir toplumda kabul edilebilirliğini belirlemede önemli kriterlerden biri olarak görüldüğü ortaya konulmuştur. Ardından ceza hukuku bakımından sebebin haksız tahrik kurumu üzerinden kusurluluğa etki eden daha dar ve teknik bir kategori olduğu gösterilmiştir. Bu iki yaklaşım arasındaki

* Anayasa Mahkemesi Raportörü, huseyinozan.adiyaman@anayasa.gov.tr, ORCID: 0009-0008-7739-725X

farkın bir çatışmadan değil suç teorisinin çok katmanlı yapısından kaynaklandığı değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda insan hakları hukukundaki sebep unsurunun hukuka aykırılık aşamasında, ceza hukukundaki sebebin ise kusurluluk aşamasında işlev gördüğü tespit edilmiştir.

Sonuç olarak çalışmada tartışmalı ifadenin makul bir sebebinin bulunması hâlinde tipik fiilin hukuka aykırı olduğu yönündeki karinenin hakaret suçu bakımından etkisizleşebileceği ileri sürülmüştür. Bu nedenle hakaret suçu yargılamalarında sebebin tespit edilebildiği durumlarda AYM ve AİHM tarafından geliştirilen bağlam-temelli değerlendirme ölçütlerinin uygulanması zorunludur. Aksi hâlde hakaret suçuna ilişkin yaptırımlar ifade özgürlüğünün sınırlarını daraltacak, demokratik toplum düzeni üzerinde ciddi bir caydırıcı etki yaratacaktır. Bu yönüyle sebep unsuru hem insan hakları hukuku hem ceza hukuku bakımından hakaret suçunun doğru konumlandırılmasında kilit bir işlev üstlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hakaret suçu, ifade özgürlüğü, itibarın korunması, sebep unsuru, hukuka aykırılık, kusurluluk.

ABSTRACT

The assessment of the offence of insult often leads to a conflict between freedom of expression and the right to protection of reputation. The constitutional protection afforded to both rights expands the analysis of the offence of insult beyond the scope of classical criminal law dogmatics, making it necessary to take into account the principles and criteria developed by the Turkish Constitutional Court (TCC) and the European Court of Human Rights (ECHR). The aim of this study is to highlight the differences between the function of the criterion of ‘motive for expression’, which plays a decisive role in this context, in human rights jurisprudence and its appearance in criminal law, and to systematically explain the stages of criminal law theory in which this element may operate.

The study first examines the position of the element of cause in the jurisprudence of the TCC and the ECHR, revealing that in this jurisprudence, ‘cause’ is regarded as one of the primary criteria in assessing the acceptability of expression in a democratic society. It then demonstrates that, from a criminal law perspective, cause is a narrower and more technical category that affects culpability through the doctrine of unjust provocation. The difference between these two approaches is assessed as stemming not from a conflict but from the multi-layered structure of criminal law theory. Accordingly, it is determined that the element of cause in human rights law functions at the stage of unlawfulness, while in criminal law it operates at the stage of culpability.

Consequently, the study argues that if a reasonable cause for the controversial expression exists, the presumption of unlawfulness of the typical act may be displaced. Therefore, in proceedings concerning the offence of insult, where the cause can be identified, the context-based assessment criteria developed by the TCC and the ECHR must be applied. Otherwise, sanctions imposed for the offence of insult may narrow the boundaries of freedom of expression and create a

serious chilling effect on the democratic social order. In this respect, the element of reason plays a key role in the proper conceptualisation of the offence of insult in both human rights law and criminal law.

Keywords: Offence of insult, freedom of expression, protection of reputation, causal element, unlawfulness, culpability.

GİRİŞ

Hakaret suçu, ceza hukuku ile insan hakları hukukunun kesişim noktasında yer alan ve uygulamada yoğun tartışmalara konu olan suç tiplerinden biridir. Bu suç tipine ilişkin uyuşmazlıkların önemli bir bölümünde ifade özgürlüğü ile kişilerin şeref ve itibarının korunması hakkı karşı karşıya gelmektedir¹. Her iki hakkın da anayasal güvence altında bulunması, hakaret suçunun değerlendirilmesinde ceza hukukunun yasal sınırlarının ötesinde anayasal ilkelerin dikkate alınmasını gerektirmektedir.

Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (Sözleşme) tarafı olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) yargısal yetkisini kabul etmiştir². Bireysel başvuru yolunun kabulüyle birlikteyse Anayasa Mahkemesi (AYM) AİHM ile benzer konularda karar veren ve anayasal hakların kapsamını belirleyen bir içtihat oluşturma makamı olarak yetkilendirilmiştir³. Bu paralel yargısal işleyiş sonucunda anayasal hakların yorumundan türeyen ve hem AİHM hem AYM içtihatlarıyla şekillenen bir dizi temel prensip ortaya çıkmıştır. Çalışmada “*ilkeler hukuku*” olarak adlandırılan bu alan, özellikle temel hak ve özgürlüklere ilişkin değerlendirmelerde belirleyici bir nitelik taşımaktadır. İlkeler hukuku, hakaret eylemleri bakımından da oldukça zengin bir içtihat birikimi sunmakta ve modern demokratik toplumlarda ifade özgürlüğü ile kişilerin şeref ve itibarının korunması hakkı arasındaki çatışmanın nasıl dengeleneceğine dair ölçütler üretmektedir⁴.

- 1 Özdemir, S. S. (2020). “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türk Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Özel Yaşama Saygı Hakkı Kapsamında Şeref ve İtibarın Korunması”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 37., S. 2., s. 115.
- 2 Gözler, K. (2020). *İnsan Hakları Hukuku*, Bursa: Ekin Yayınevi, s. 494; Cengiz, S. (2008). “AİHM Kararlarının İç Hukuka Etkisi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, C. 21., S. 79., s. 335.
- 3 Gören, Z. (2019). *Anayasa Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları s. 336; Arslan, Z. (2014). “Türkiye’de Anayasa Şikâyeti: Fırsatlar ve Sorunlar”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 31., S.1., s.168.
- 4 Harris, D., O’Boyle, M., Bates, E. ve Buckley, C. (2013). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, Ankara: Avrupa Konseyi Yayını, s. 514-527.

Bu dengelemede belirleyici olan ölçütlerden biri de “*tartışmalı ifadenin sebebi*” dir. İfadenin hangi bağlamda, hangi koşullar altında, ne tür bir provokasyon veya tartışma zemininde ortaya çıktığı, söz konusu dengeleme bakımından önem taşımaktadır⁵. AİHM ve AYM pek çok kararında ifadenin sebebini dengeleme testinin merkezine yerleştirmektedir. Bununla birlikte hem ceza hukuku doktrinde hem de insan hakları literatüründe sebep ölçütünün işlevi bütüncül bir biçimde tanımlanmamıştır. Uygulamada ise mahkemelerin kimi zaman sebep analizini hiç yapmadığı, kimi zaman da ölçütün normatif gücünü hesaba katmayan yüzeysel değerlendirmelerle yetindiği görülmektedir.

Bu çalışma, hakaret suçu bağlamında “*sebeb*” kavramının ceza hukukundaki konumunu ve insan hakları hukukundaki belirleyici rolünü sistematik bir biçimde incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın temel iddiası, tartışmalı ifadenin sebebini ifade özgürlüğü ile itibarın korunması hakkı arasındaki dengenin kurulmasında yönlendirici bir ölçüt niteliği taşıdığıdır. Bu niteliğin sebebi hakaret suçunun hukuka aykırılığının değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda sebep kavramının hem ceza hukukundaki işlevinin hem de AİHM ve AYM içtihadındaki görünümünün bütünlük bir yaklaşımla ele alınması anayasal ilkelerin gerektirdiği bütüncüllüğün bir yansımasıdır.

Çalışmada önce AİHM ve AYM içtihatlarında ifadenin sebebini ne şekilde ortaya çıktığı, hangi durumlarda belirleyici bir kriter olarak uygulandığı ve hangi metodolojik sorunlara yol açtığı incelenecektir. Ardından sebep ölçütünün ceza hukuku sistematikteki konumu ele alınacak; tipiklik, hukuka aykırılık ve kusurluluk bakımından oynadığı roller açıklanacaktır. Bu tercihin nedeni sebep ölçütünün önce insan hakları

5 İfadenin anlamının, bağlamdan ve konuşmacının konumundan bağımsız ele alınamayacağına ilişkin değerlendirmeler için bkz. Sadurski, W. (1999). *Freedom of Speech and Its Limits*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, s. 135-139.

hukukunda belirginleşip ulusal ceza hukuku değerlendirmesine yansıyan bir nitelik taşımasıdır. Son bölümde ise her iki yaklaşımın ortak ve ayrışan noktaları değerlendirilerek hakaret suçunda sebep ölçütünün nasıl konumlandırılması gerektiğine ilişkin bütüncül bir öneri sunulacaktır.

I. İFADENİN SEBEBİ VE SEBEPSİZ SALDIRI

İfade özgürlüğünün kim tarafından ve hangi bağlamda dile getirilirse getirilsin her açıklamayı mutlak biçimde koruduğu ileri sürülemez⁶. Böyle bir kabul, ifade özgürlüğünün sınırsız bir hak olduğu anlamına gelir ki bu yaklaşım hukuken kabul edilebilir değildir⁷.

İfade özgürlüğü, değerlendirilen ifadenin niteliğine ve ortaya çıktığı bağlama göre farklı yoğunluklarda koruma sağlar⁸. İhtilaflı ifadenin kamu yararına ilişkin bir tartışmayla bağlantılı olması sağlanan korumanın kapsamını genişletebilir⁹. Bununla birlikte bir ifadenin korumadan yararlanabilmesi için mutlaka kamu yararına ilişkin bir tartışmanın parçası olması da gerekmez. Kamu yararına doğrudan temas etmeyen bazı ifadeler de bağlamları dikkate alındığında kabul edi-

6 Schauer, F. (2002). *İfade Özgürlüğü: Felsefi Bir İnceleme*, Seçilmişoğlu, B. (Çev.), Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayını, s. 41, 42.

7 Arslan, Z. (2003). “İfade Özgürlüğünün Sınırlarını Yeniden Düşünmek: “Açık ve Mevcut Tehlike”nin Tehlikeleri”, içinde Özipek, B. B. (Der.), *Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti*, (ss. 49-66), Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayını, s. 57.

8 İfade özgürlüğünün kamu yararına ilişkin siyasi bir tartışma kapsamındaki açıklamalara daha geniş koruma sağlaması buna örnek olarak gösterilebilir. AİHM siyasi ifadenin, Sözleşme’nin 10. maddesi kapsamında diğer ifadelere nazaran daha yüksek düzeyde koruma görmesi gerektiğini belirtmiştir [Bkz. *Sürek/Türkiye (No.1)* [BD], B. No: 26682/95, 8/7/1999, § 61. Siyasi tartışma özgürlüğü, Sözleşme’nin tamamına hâkim olan demokratik toplum kavramının özünde yer almaktadır [Bkz. *Lingens/Avusturya* [BD], B. No: 9815/82 8/7/1986, § 42; *Oberschlick/Avusturya*, B. No: 11662/85, 23/5/1991, § 58. AYM *Bekir Coşkun* başvurusunda AİHM belirlediği ilkeleri benzer şekilde kabul etmiş ve uygulamıştır [Bkz. *Bekir Coşkun* [GK], B. No: 2014/12151, 4/6/2015, §§ 63, 64.

9 Barendt, E. (2009). *Freedom of Speech*, Oxford: Oxford University Press, s. 30, 31; Harris, D., O’Boyle, M. ve Warbrick, C. (2021). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 642; Gören, Z. (2019). s. 563.

lebilir eleştiri kapsamında değerlendirilebilir.

Nitekim *Ali Çetin/Türkiye* kararında AİHM, tartışmalı ifadelerin başvuru ile onun hakkında rapor düzenleyen müfettiş arasındaki kişisel bir anlaşmazlığa ilişkin olduğunu vurgulamıştır. Mahkeme başvuruçunun söylemlerinin kamu yararına ilişkin bir tartışma oluşturmadığını kabul etmiştir. Bununla birlikte söz konusu ifadelerin başvuruçunun kendisine dolaysız ve kesin bir zarar veren rapora gösterdiği tepki niteliğinde olduğunu belirtmiştir¹⁰.

Aynı yaklaşım Anayasa Mahkemesinin *Kerim Karabıçak* başvurusunda da görülmektedir. Bu olayda başvuru aynı sitede ikamet ettiği kişiyi hedef alan sosyal medya paylaşımları nedeniyle adli para cezasına mahkûm edilmiştir. Paylaşım, sitenin ortak alanlarının kullanımı ve bundan doğan uyumsuzlukların çözüm yöntemlerine ilişkindir¹¹. Söz konusu paylaşımın kamu yararına ilişkin bir tartışmanın parçası olmadığı hususunda tereddüt bulunmamaktadır. Buna karşın AYM kullanılan “*nonoş*” ve “*noniş*” kelimelerinin bağlamından koparılarak değerlendirilmesini ve derece mahkemelerinin dengeleme ölçütlerini uygulamadan mahkûmiyete hükmetmesini ifade özgürlüğünün ihlali olarak saptamıştır¹².

AİHM ve AYM kararlarında zaman zaman “*sebepsiz kişisel saldırı*” ve “*bağlam*” kavramlarına yer verilse de bu kavramların açık bir tanımı yapılmamıştır. Mahkemelerin böyle bir tanımdan kaçınması özgürlük lehine geniş bir yorum alanı bırakma çabası olarak değerlendirilebilir¹³. Bununla birlikte bu

10 *Ali Çetin/Türkiye*, B. No: 30905/09, 23/6/2017, § 39.

11 *Kerim Karabıçak*, B. No: 2021/61944, 20/12/2023, § 2.

12 *Kerim Karabıçak*, § 15.

13 AİHM’in bu hususta sınırlayıcı bir tanım yapmaktan özellikle kaçındığı değerlendirilmiştir. AİHM’in kabul ettiği yorum yöntemlerinden biri de dinamik yorum yöntemidir. Sözleşme’nin zamanın ihtiyaçlarına göre yorumlanmasını ifade eden bu yorum yöntemine, bir kuralın anlamı günün koşullarına göre belirlenmelidir. AİHM Sözleşme’nin yaşayan bir belge olduğunu, günün koşullarına uygun olarak yorumlanması gerektiğini belirtmektedir (Ayrıntılı değerlendirme için bkz. Çakmak, U. R. (2023). “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türk Anayasa Mahkemesi Kararları

çalışmada kavramların işlevsel bir tanımı yapılacak ve içtihat-
lardan hareketle ilkeler hukukunun yaklaşımı ortaya konula-
caktır. Buna göre “ifadenin sebebi” ihtilaflı ifadeyi doğuran ne-
den veya nedenler bütünü “bağlam” ise bu neden ile ifade
arasındaki ilişkiyi, ifade sürecinin koşullarını ve ortaya çıkış
biçimini anlatır. Çalışmanın devamında söz konusu terimler
açıklanan anlamlarını ihtiva edecek şekilde kullanılacaktır¹⁴.

Çerçevesinde Bireysel Başvuruda Özerk Yorum”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 18., S.1., s. 204, 205).

- 14 Amerika Birleşik Devletleri anayasa hukukunda ifade özgürlüğüne yönelik müdahalelerin değerlendirilmesinde sınırlamanın ifadenin içeriğine mi (*content-based*) yoksa içeriğinden bağımsız olarak zaman, yer, yöntem ya da yan etkilerine mi (*content-neutral*) dayandığı ayrımı yapılmaktadır (Ayrıntılı açıklama için bkz. Aydın, Ö. D. (2004). *Üç Demokrasi Düşünce Özgürlüğü ve Ceza Hukuku -I- Amerika Birleşik Devletleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 235-237; Özsoy, Ş. (2005). “Amerika Birleşik Devletleri Hukukunda Düşünceyi Açıklama Hakkına İlişkin Standartlar”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, C. 18., S. 56., s. 38; Özeler Sezici, N. (2022). “Amerikan Yüksek Mahkemesi Perspektifinde Yanlıs İfadelerin Anayasal Koruması”, *TİHEK Akademik Dergisi*, C. 5., S. 8., s. 102). Bu çerçevede, ifadenin anlamına, görüşüne veya ilettiği mesaja bağlı olarak getirilen sınırlamalar anayasal açıdan daha şüpheli kabul edilmekte ve kural olarak en sıkı yargısal denetime tabi tutulmaktadır (Bkz. Aydın, Ö. D. (2004). s. 238-240). Buna karşılık ifadenin içeriğinden bağımsız biçimde bağlamına veya ortaya çıkardığı etkilere odaklanan sınırlamalar, farklı ve daha düşük yoğunlukta bir denetim rejimi kapsamında incelenmektedir (Bu ayrımın ve buna bağlı denetimin farklılaştığı Amerika Birleşik Devletleri Federal Yüksek Mahkemesi kararları için bkz. *Reed/Town of Gilbert*, B. No: 576 U.S. 155, 18/6/2015; *Ward/Rock Against Racism*, B. No: 491 U.S. 781, 22/6/1989. İçerik ile biçim arasındaki ayrımın felsefi kökenlerine ilişkin genel bir çerçeve için bkz. Reichenbach, H. (1978). *Selected Writings 1909-1953: Volume One*, Schneewind, E. H., Reichenbach, Maria ve Cohen, R. S. (Eds), Dordrecht; D. Reidel Publishing Company, s. 380, 381. Amerika Birleşik Devletleri anayasa hukukunda bu ayrımın uygulanmasında, öncelikle dava konusu ifadenin niteliği ile müdahalenin hangi düzenleme kategorisine girdiği tespit edilmektedir. Bu çerçevede değerlendirme, ifadenin belirli ve dar yorumlanan sınırlama alanlarından birine dâhil olup olmadığı ile müdahalenin içeriğe dayalı ya da içerikten bağımsız bir düzenleme niteliği taşıyıp taşımadığı ayrımı üzerinden yürütülmektedir. Müdahalenin bu sınıflandırma içindeki konumuna bağlı olarak uygulanacak yargısal denetimin yoğunluğu da farklılaşmaktadır. Buna karşılık Avrupa insan hakları hukukunda inceleme, sınırlamanın biçimsel kategorisinden ziyade kanunilik, meşru amaç ve demokratik toplumda gereklilik ölçütleri çerçevesinde somut olayın bütün koşulları dikkate alınarak gerçekleştirilmektedir (Özeler Sezici, N. (2022). s. 114). Dolayısıyla “*content-based*” ve “*content-neutral*” kavramlarına bağlı olarak ortaya çıkan ayrım AİHM ve AYM içtihadı çerçevesinde ele alınan “sebeup/bağlam” ölçütüyle doğrudan özdeş değildir. Bununla birlikte ifadenin salt lafzından ziyade ortaya çıkış koşullarına ve bağlamsal gerekçelerine odaklanması bakımından sınırlı bir kavramsal paralellik taşımaktadır.

İfadenin ortaya çıkış nedeni hem ifade özgürlüğünün ağırlığını hem de ifade edilen sözün değerini belirlemek bakımından son derece önemlidir. Hakaret niteliği taşıdığı ileri sürülen bir açıklamanın makul ve anlaşılabilir bir sebebe dayanmaması, bu ifadeyi kişiselleştirmekte ve onu “sebepsiz kişisel saldırı” kategorisine yaklaştırmaktadır. Sebepsiz kişisel saldırı niteliği tespit edilen ifadelerin ifade özgürlüğünün sağladığı korumadan yararlanıp yararlanamayacağına ilişkin belirleme bir bakıma sebebin etkisini de ortaya koyacaktır.

A. SEBEBİN YOKLUĞU: NEDENSİZ İFADE VE KORUMA ALANI SORUNU

Ontolojik olarak her ifadenin bir sebebi vardır. Ancak burada kastedilen hukuken “kabul edilebilir” bir sebeptir. Aşağılama isteği, öfke ya da cezalandırma arzusu bir “sebebe” olarak görülebilirse de ifade özgürlüğü bağlamında koruyucu bir değer taşımaz. İhtilafli ifadenin temelinde makul bir sebebin bulunması büyük önem taşır¹⁵. Zira tartışmalı ifadenin ortaya çıkış sürecine ilişkin herhangi bir sebebin tespit edilememesi, onun yalnızca muhatabı aşağılamaya yönelik olduğu ihtimalini güçlendirir. Bu durumda aşağılamanın, fiilin bizzat sebebi olarak ortaya çıktığı kabul edilebilir. Nitekim Anayasa Mahkemesi, söyleyenin tek amacının hakaret etmek olduğunu gösteren saldırgan açıklamaların ifade özgürlüğünün koruma alanı dışında kalabileceğini belirtmektedir¹⁶.

Azat Yıldırım başvurusunda Anayasa Mahkemesi, sosyal medyadaki paylaşımlarından dolayı cezalandırılan avukatın

15 Doktrinde, hakaret veya sövme unsurları içeren açıklamaların belirli bir ifade biçimi olsalar da “düşünce” olarak nitelendirilemeyecekleri ve bu nedenle ifade özgürlüğünün koruma alanı dışında kaldıkları da kabul edilmektedir (Bkz. Sunay, R. (2001). *İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları*, Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayını, s. 8; Kaboğlu, İ. Ö. (2000). “Düşünce Özgürlüğü” içinde Tankuter, K. (Der.), *İnsan Hakları* (ss. 106-120), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 118.). Bu çerçevede, söz konusu değerlendirmenin, ifade sahibinin aşağılama kastı dışında meşru bir sebebinin bulunmadığı açıklamalarla sınırlı olduğu sonucuna varılabilir.

16 Orhan Aydın, B. No: 2020/13392, 5/9/2023, § 14; Ceyhan Tunç, B. No: 2017/20822, 16/9/2021) § 43.

ifade özgürlüğünün ihlal edildiği iddiasını incelemiştir. Başvuru konusu olayda Adalet Bakanını kamuoyunda çözüm süreci olarak bilinen sürecin lehinde hareket eden kişilerin soruşturulma korkularıyla ilgili bir soruyu cevaplarken *“bu suçsa ben bu suçu işliyorum burada”* şeklindeki ifadeyi kullanmıştır. Söz konusu açıklamadan sonra Mardin Barosuna kayıtlı avukatlık yapan başvurucu sosyal medya hesabından, *“Adalet Bakanı ‘barış istemek suçsa ben bu suçu isteyerek işliyorum’ demiş. Ben de bu suçu işliyorum Mardin’in nitelsiz ve seviyesiz hâkim ve savcılarına büyük bir zevk ile duyurulur.”* şeklindeki mesajı paylaşmıştır¹⁷. Başvurucunun kamu görevlisine karşı zincirleme hakaret suçundan adli para cezası ile cezalandırılmasına karar verilmiştir.

AYM bu başvuruda başvurucunun hâkim ve savcılara¹⁸ yönelik sözlerinin onları toplum içinde *“küçük düşürme amacı taşıdığını ve kişisel anlaşmazlık çıkarmaya yönelik bir tutumun parçası olduğunu”* değerlendirmiştir. Bunun yanında ihtilaflı ifadelerin *“yaralayıcı ve yakışsız”* bir nitelik taşıdığı ve *“sebepsiz bir saldırı”* niteliğinde olduğunu kabul etmiştir¹⁹. Gerçekten başvurucunun müstekileri hedef alan söylemlerinin makul bir sebebi ortaya konulamamıştır. Böyle bir sebep başvurucu tarafından ileri sürülmediği gibi başvurunun mahiyetinden de anlaşılamamaktadır.

Söz konusu başvuruda AYM müstekilerin hâkim ve savcı statülerinin altını çizmiş ve hâkimler ve savcılarla birlikte diğer yargı çalışanlarını sebepsiz saldırılardan korumanın devletin görevi olduğunu belirtmiştir²⁰. AYM sonuca ulaşırken bunun dışında bir dengeleme ölçütüne başvurmamıştır. Mahkemenin ifadenin muhataplarının hâkim ve savcı olması-

17 Azat Yıldırım, B. No: 2017/15279, 29/1/2020, §§ 10, 11.

18 Bu başvuruda AYM, matufiyetin gerçekleştiğini belirtmiş ve Mardin’de görev yapan hâkim ve savcılarının tümünün müsteki olduğunu kabul etmiştir. AYM’nin bu husustaki açıklamaları için bkz. Azat Yıldırım, § 39.

19 Azat Yıldırım, § 40.

20 Azat Yıldırım, §§ 37-41.

na bir ölçüt olarak değer atfettiği görülmektedir. Öte yandan başvurucunun aynı ifadeleri belirli²¹ bir polis ya da öğretmen grubuna veya bir dernek üyesi topluluğuna yöneltmesi hâlinde sonucun değişip değişmeyeceği sorusu önemini korumaktadır.

Kanaatimize göre somut başvuru bakımından belirleyici olan, hedef alınan kişiler ile ihtilaf konusu sözler arasında bağlamın ya da sebebin kurulamamasıdır. Herhangi bir sebep gösterilmeksizin yöneltilen aşağılayıcı ifadelerin ifade özgürlüğü kapsamında korunması son derece güçtür. Bu sebeple kararın muhatap grubu değişse dahi AYM'nin yaklaşımının farklı olmayacağı düşünülmektedir.

Anayasa Mahkemesi, *Tunca İlker Öğreten* (2) başvurusunda, sebepsiz kişisel saldırı niteliğinde olduğu değerlendirilen aşağılayıcı bir ifadenin, bir dengeleme analizi yapılmaksızın da yaptırıma konu olabileceğini zımnen kabul etmiştir. Bu kararda AYM “*insanlar arası ilişkilerin tabii bir parçası olan argo ifadelerin -sebepsiz ve keyfî bir saldırı olması dışında- otomatik olarak cezalandırılmaması gerektiği*” ilkesini benimsemiştir²². Bu ilkedен hareketle sebepsiz ve keyfî bir saldırı niteliği taşıyan argo ifadelerin cezalandırılmasının, kural olarak ifade özgürlüğünün ihlali sonucunu doğurmayacağı söylenebilir. Burada “*otomatik olarak*” ibaresinden “*başka herhangi bir kriterin uygulanmasına gerek olmadan*”, “*sadece bu nedenle*” gibi anlamlar çıkarılabilir. Bununla birlikte “*-ebilir*” ifadesi, böyle bir durumda dahi cezanın ölçsüz olabileceği ihtimalinin saklı tutulduğunu göstermektedir.

Öte yandan ceza hukuku yaptırımlarının caydırıcı etkisi yalnızca hükümlüyü değil benzer ifadeleri kullanmayı düşünen herkesi etkiler²³. Bu nedenle yaptırım, kişilerin ifade

21 Aksi hâlde suçun oluşması için aranan “*matufiyet şartının*” gerçekleştiği söylenemez.

22 *Tunca İlker Öğreten* (2), B. No: 2018/3843, 13/4/2023, § 27.

23 Tombul, D. (2023). *İfade Özgürlüğünde Caydırıcı Etki*, Ankara: Yetkin Yayınları, s. 90.

özgürlüğü kapsamındaki açıklamaları dile getirmekten soğumasına neden olmamalıdır. Dolayısıyla bir ifadenin sebepsiz saldırı niteliğinde olduğu kabul edilse dahi müdahalenin üçüncü kişiler üzerinde caydırıcı bir etki doğurup doğurmadığı ayrıca değerlendirilebilir²⁴.

Bu çerçevede muhatabıyla bir sebebe dayalı olarak ilişki kurulamayan aşağılayıcı ifadenin sahibinin mahkûmiyetine karar verildiği herhâlde ifade özgürlüğü ile itibarın korunması hakkı arasında adil bir dengelemenin yapılması beklenmeyebilir. Nitekim AİHM ve AYM'nin de genel olarak bu yaklaşımı benimsedikleri ancak "*sebepsiz kişisel saldırı*" olarak nitelendirdikleri başvuruları kabul edilemez bulmaları nedeniyle konuya ilişkin içtihadın derinleşmediği değerlendirilmektedir.

B. SEBEBİN DEĞERİ VE NORMATİF AĞIRLIĞI

İfade özgürlüğünün teorik düzeyde gerekçelendirilmesine

24 AİHM, Doğudan/Türkiye başvurusunda Anayasa Mahkemesinin incelemesinden geçen bir ifade özgürlüğü ihlali iddiasını yeniden ele almıştır. Somut olayda AYM, TOBB Başkanı hakkında sosyal medya platformunda yapılan paylaşım nedeniyle başvurusunun adli para cezasıyla cezalandırılmasının ifade özgürlüğünü ihlal etmediğine karar vermiştir (Başvuruya konu olayda başvuru Facebook hesabında TOBB Başkanı M.R.H.'nin bir fotoğrafını ve "*Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Başkanı R.H.: Piyasada gözle görülür bir yavaşlama var, para dolaşımı yok*" başlıklı bir gazete makalesine yönlendiren bir bağlantı yayınlamıştır. Başvurucu ayrıca bağlantıyla birlikte "*Halkı iç çamaşırlarına kadar soyup soğana çevirdiniz (...) ve bunu yapmaya devam ediyorsunuz, (...) onları iyice kazıkladınız, değil mi [?] (...)*" şeklindeki yorumunu da paylaşmıştır. Bu mesajda kullandığı ifadeler nedeniyle yargılanan başvuru hakaret suçundan 1.740 Türk Lirası adli para cezasıyla cezalandırılmıştır (Bkz. *Hasan Doğudan*, B. No: 2020/14658, 30/9/2020). AYM, bu sonuca ulaşırken tartışmalı ifadelerin sebepsiz saldırı niteliğinde olduğunu, herhangi bir bağlamının bulunmadığını ve uygulanan cezanın orantılı olduğunu belirtmiştir. AİHM ise aynı vakıalar üzerinden farklı bir sonuca ulaşmış; başvurusunun iddiasını haklı bularak ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine karar vermiştir. AİHM, AYM'den farklı olarak tartışmalı ifadenin sebepsiz saldırı niteliği taşıyıp taşımadığı veya bağlamının bulunup bulunmadığı yönünde ayrıntılı bir inceleme yapmamıştır. Bunun yerine, ceza yargılamasının doğası gereği caydırıcı bir etki yarattığını, bu yönüyle orantılılık testinin gereği gibi uygulanmadığını vurgulamıştır [Bkz. *Doğudan/Türkiye*, B. No: 12256/21, 26/9/2023] § 6. Bu nedenle AİHM, ulusal makamların yaptırımın ifade özgürlüğü üzerindeki potansiyel baskılayıcı etkisini göz ardı ettiğini belirterek ihlal sonucuna varmıştır (*Doğudan/Türkiye*, §§ 11, 12).

ilişkin tartışmalar temel olarak “ifade özgürlüğü neden değerlidir?” sorusu etrafında şekillenmektedir²⁵. İfadenin taşıdığı değer ona sağlanacak anayasal korumanın derecesinin belirlenmesi bakımından önemli bir ölçüttür²⁶. Bu değer düşük ya da yüksek olup olmadığının tespiti ise çoğu durumda ifadenin hangi sebeple dile getirildiğinin belirlenmesini gerektirir²⁷. Metodolojik olarak bir inceleme yöntemi formüle etmemiş olsa da AİHM’in dengeleme ölçütlerini, ifadenin sebebini belirledikten sonra uygulamaya başladığı gözlemlenmektedir.

Örneğin *Unabhängige Initiative Informationsvielfalt/Avusturya* kararında AİHM, “ırkçı kışkırtmada bulunmak” şeklindeki ifadenin bir siyasi partinin yasadışı göçe karşı gerçekleştirdiği kamuoyu yoklamasını eleştirmek amacıyla kullanıldığını tespit etmiştir. Bu bağlamda tartışmalı ifadenin göç, göçün kontrolü ve Avusturya'daki yabancıların yasal statüsü gibi bir tartışmaya katkıda bulunduğunu ve gereksiz bir kişisel saldırı teşkil etmediğini belirledikten sonra diğer dengeleme ölçütlerini değerlendirmiştir²⁸.

Bu hususta ilkesel bir ölçüt belirlememekle birlikte Anayasa Mahkemesinin de AİHM gibi ifadenin sebebini öncelikli olarak değerlendirdiği görülmektedir. Örneğin *Mustafa Hida-*

25 Arslan, Z. (Ed.) (2003). *ABD Yüksek Mahkeme Kararlarında İfade Özgürlüğü*, Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayını, s. 5.

26 Sadurski, W. (1999). s. 113, 114.

27 İfade özgürlüğü ile demokrasi arasında zorunlu ve karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır. İfade özgürlüğünün güvence altında olduğundan söz edilebilmesi demokratik ilkelere göre oluşturulmuş ve işleyen bir siyasal yapının varlığını gerektirir (Bkz. Schauer, F. (2002). s. 51). Demokratik bir toplumda bireyler; siyasal görüşlerini serbestçe açıklama, farklı düşüncelere erişme ve siyasal meseleler etrafında kamusal tartışmalara katılma hakkına sahiptir (Bkz. Dahl, R. A. (2001). *Demokrasi Üzerine*, Kadioğlu, B. (Çev.), Ankara: Phoenix Yayınevi, s. 90). Bu nedenle ifade özgürlüğünün bulunmadığı bir düzende demokrasinin varlığından da söz edilemez (Bkz. Erdoğan, M. (2007). “İfade Özgürlüğü ve Sınırları”, içinde Bora, T. (Der.), *İfade Özgürlüğü İlkeler ve Türkiye*, (ss. 19-37), İstanbul: İletişim Yayınları, s. 19).

28 *Unabhängige Initiative Informationsvielfalt/Avusturya*, B. No: 28525/95, 26/2/2002, §§ 41-43.

yet Vahapoğlu başvurusunda AYM, siyasetçi olan başvuru-
cunun Dışişleri Bakanı hakkında kullandığı “*Amerika’nın posta
beygiri gibi*” ifadesini incelemiştir. Mahkeme, konuşmanın bir
bütün olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamış; baş-
vurucunun genel olarak hükûmetin dış politikasını eleştirdi-
ğini tespit etmiştir. Buna ek olarak ihtilaflı ifadeyle “*Dışişleri
Bakanı’nın Amerika Birleşik Devletleri adına sıklıkla Libya’ya git-
tiğinin*” ima edildiğini kabul etmiştir. Sonuç olarak AYM, ih-
tilaf konusu ifadenin sebepsiz ve kişisel bir saldırı niteliğinde
olmadığına karar vermiş ve ardından dengeleme ölçütlerini
uygulamıştır²⁹.

Anayasa Mahkemesi Safure Güneş başvurusunda da ben-
zer bir değerlendirme yöntemi benimsemiştir. Bu başvuruda
yerel bir siyasetçi, ilçe emniyet müdürüyle ilgili “... *bir toplan-
tıda polis müdürü ile kavga ettim, sanki uyuşturucuyu kendi satı-
yormuş gibi...*” şeklindeki ifadesi nedeniyle cezalandırılmıştır.
Mahkeme, öncelikle başvuru-
cunun ihtilaf konusu ifadeyi dile
getirmeden hemen önce müşteki ile aralarında geçen bir söz-
lü tartışmadan bahsettiğini gözlemlemiştir. Bunun yanında
başvurucunun müştekinin bir emniyet müdürü olarak “*uyuş-
turucu kullanımı ile ticareti konusundaki bilgilerini ciddiyetle ak-
tarmadığını*” belirttiğini tespit etmiştir³⁰. Kararda belirtilmesi
de bu açıklama tartışmalı ifadelerin sebebinin tespiti niteliğin-
dedir. Bu tespitten sonra diğer dengeleme ölçütlerini uygula-
yan AYM başvuru-
cunun ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine
karar vermiştir.

Benzer şekilde Anayasa Mahkemesi Bekir Çeper ve diğerleri
başvurusunda “*satılmış siyonist*” ifadesinin kişisel saldırı nite-
liğinde olup olmadığını inceleyeceğini açıklamıştır³¹. Somut
olayda sosyal medya üzerinden iktidar partisinin kurucula-
rından olup daha sonra başka bir partide siyaset yapan A.Ş.
nin bir sözü paylaşılmıştır. Buna göre A.Ş. “*Çok genel başkan*

29 Mustafa Hidayet Vahapoğlu, B. No: 2019/19608, 22/2/2022, §§ 36-40.

30 Safure Güneş, B. No: 2016/24905, 8/9/2020, § 40.

31 Bekir Çeper ve diğerleri, B. No: 2019/21707, 14/2/2024, § 28.

gördük ama 2 yıl sonraki seçim için partisini iktidara teslim eden, tüm iddialarını terk eden siyasi müflis D.B. gibisini görmedik...” diyerek D.B.yi eleştirmiştir. Başvurucu bu eleştirinin paylaşıldığı iletinin altına “*Çok insanlar gördük senin gibi satılmış siyonist görmedik*” şeklindeki yorumu yapmıştır³².

Mahkemenin tespitine göre “*iktidar partisinin kurucularından biriyken farklı siyasi iddiaları olan ana muhalefet partisinde siyaset yapmaya başlayan*” müşteki, bir siyasetçiyi siyasi iddialarını terk etmekle itham etmiştir. Müştekinin bu iddiasına karşı yapıldığı belli olan ihtilaflı ifadenin sebepsiz saldırı niteliğinde olmadığı paylaşımın yapıldığı anda bellidir³³. Zaten AYM de değer yargısı niteliğinde olduğunu belirlediği ifadenin sebepsiz saldırı teşkil edip etmediğini kabul etmiş ve bundan sonra dengeleme ölçütlerini uygulamıştır³⁴.

Bununla birlikte Anayasa Mahkemesi Gökhan Çalışkan başvurusunda diğer dengeleme ölçütlerinden bazılarını kullandıktan sonra ifadenin sebebinin değerlendirmiş³⁵. Söz konusu başvuruda Mahkeme, sosyal medyada bir haberle ilişkili yaptığı yorum sebebiyle cezalandırılan başvurusunun ifade özgürlüğünün ihlal edildiği iddiasını incelemiştir.

Başvuruya konu olayda RedHack adlı bir hacker grubu, Yükseköğretim Kurulunun (YÖK) internet sitesinin güvenlik duvarını aşmıştır. Grup, bazı üniversitelerde yolsuzluk yapıldığına dair kanıt niteliğinde olduğunu ileri sürdüğü belgeleri ele geçirdiğini açıklamış ve söz konusu belgeleri internet ortamında yayımlamıştır. Yayımlanan belgelerle ilgili yazılı ve görsel medyada ciddi tartışmalar yaşanmıştır. “*Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı*” bu olayla ilgili açıklamasında “*YÖK internet sitesinin güvenlik zafiyeti*” üzerinde durmuştur. Başvurucu ise Bakan’ın bu açıklamasıyla ilgili olarak sosyal

32 Bekir Çeper ve diğerleri, §7.

33 Bekir Çeper ve diğerleri, § 28.

34 Bekir Çeper ve diğerleri, §§ 28-30.

35 Anılan başvuruda ihtilaflı ifadenin siyasetçi mağdurun açıklamalarından kaynaklanması hâli ele alınmıştır.

medyada “RedHack’in ortaya çıkardığı yolsuzluklar için ‘gerekli önlemler alınacak, güvenlik açıkları kapanacak’ diyen [B.Y.] arsızlığı...” şeklindeki yorumu paylaşmıştır. Yorumda kullandığı ifadeler nedeniyle yargılanan başvurucunun hakaret suçundan 10 ay hapis cezası ile cezalandırılmasına ve hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar vermiştir³⁶.

AYM bu başvuruda öncelikle ihtilaflı ifadenin kamusal bir tartışma ekseninde gerçekleştiğine ve muhatabın tanınan üst düzey bir siyasetçi olduğuna vurgu yapmıştır. Daha sonra söz konusu ifadenin sebebini ele almıştır. AYM’ye göre başvuru-cu paylaşımıyla “Bakan’ın yolsuzluk iddialarıyla ilgili bir yorum yapmadan YÖK’ün internet sitesinde yaşanan güvenlik zafiyetine önem atfetmesini” eleştirmiştir³⁷.

İfade özgürlüğü ile itibarın korunması hakkı arasında adil bir denge sağlanıp sağlanmadığının belirlenmesi için kullanılan ölçüt bazen o kadar güçlü bir anlam ortaya koyar ki diğer kriterler değersizleşebilir. Bu nedenle kullanılabilecek ölçütlerden en güçlü olanının diğerlerine göre uygulama önceliği bulunduğu söylenebilir. En güçlü ölçüt somut başvurunun özelliklerine göre ifadenin sebebi olabileceği gibi diğer ölçütlerden biri de olabilir.

Gökhan Çalışkan başvurusundaki en güçlü ölçütün “mağdurun açıklamaları” başka bir deyişle ihtilaflı ifadenin sebebi olduğu düşünülmektedir. Zira böyle bir sebebin yokluğunda muhatabı siyasetçi de olsa bazı açıklamaların ölçüsüz olabileceği kabul edilmelidir. Bunun yanında makul bir sebebi tespit edilebilen ifadenin kullanılmasından dolayı uygulanan yaptırım, açıklamanın muhatabı siyasetçi olmasa dahi ifade özgürlüğünü ihlal edebilir.

Bu bağlamda ifadeye yol açan sebebin belirlenmesi adil dengelemenin yapılmasında merkezi bir rol oynar; zira sebebin yokluğu, kural olarak kişisel bir saldırının varlığını ortaya

36 Gökhan Çalışkan, B. No: 2017/18316, 28/1/2020, §§ 10-17.

37 Gökhan Çalışkan, § 42.

koyacaktır. Dolayısıyla ifade özgürlüğü ile itibarın korunması arasındaki çatışmanın çözümlendiği durumlarda ifadenin sebebinin önemli bir ölçüt olarak değerlendirilmesi gerekir.

C. SEBEBİN GÖZ ARDI EDİLMESİ

İfade özgürlüğü ile itibarın korunması hakkının dengelenmesinde kullanılan ölçütlerden biri de ihtilaf konusu ifadenin kendisidir. Bir sözün aşağılayıcı³⁸, tahrik edici, sert veya sarıslı olup olmadığı, dengeleme testinde göz önünde bulundurulması gereken önemli unsurlardandır. Bununla birlikte ifade özgürlüğü ile şeref ve itibarın korunması hakkı arasındaki dengenin belirlenmesinde yalnızca ifadenin niteliğine odaklanmak sağlıklı bir sonuç vermeyecektir³⁹. Sebebin yok sayılması anlamına gelecek böyle bir yaklaşım; ifadenin ortaya çıkış nedenini görmezden gelerek sözün anlamını, bağlamını ve amacını silikleştirir. Bu nedenle hakaret suçuna konu bir açıklamada soruşturmanın ilk aşaması ifade edilen sözlerin hangi sebeple dile getirildiğinin ortaya konulması olmalıdır⁴⁰.

AİHM'in yerleşik içtihadına göre bir kişi hakkında hakaret fiili nedeniyle yaptırım uygulanmasının ifade özgürlüğü bakımından sonuçları değerlendirilirken, öncelikle ifadenin içeriğinden ziyade hangi sebeple sarf edildiği dikkate alınmalıdır. Nitekim *Oberschlick/Avusturya* (No. 2) kararında Mahkeme, bir siyasetçinin kamuoyuna yönelik açıklamalarını eleştirmek amacıyla kullandığı ifadeler nedeniyle adli para cezasına mahkûm edilen gazetecinin başvurusunu incelerken tam

38 Esasen TCK'nın 125. maddesindeki düzenlemeye göre ifadenin rencide edici (aşağılayıcı) niteliği suçun fiil unsuru içinde yer almaktadır. Bu niteliğin yokluğu suçun unsurları itibarıyla oluşmasına engel olacaktır.

39 Harris, D., O'Boyle, M., Bates, E. ve Buckley, C. (2013). s. 515.

40 Alman Federal Anayasa Mahkemesi (BVerfG) de benzer bir değerlendirmeyi kabul etmiştir. Mahkemeye göre; Bir ifadenin hakaret içeren eleştiri olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğinin belirlenmesi ifadenin anlamının doğru bir şekilde kavranmasını gerektirir. Bu kavrayış eksikliği durumunda izin verilen bir ifadenin bastırılması ihtimali göz ardı edilemez. Bu durumda ifade, alıcılar tarafından da algılanabilir ve ifadenin anlamını belirleyen bağlamından koparılamaz (Bkz. B. No: 1 BvR 2666/95, 5/2/1998, § 18).

da bu kriteri esas almıştır⁴¹.

Anılan başvuruya konu olayda bir siyasi partinin lideri ve eyalet valisi olan H. kamuya açık konuşmasında özetle: İkinci Dünya Savaşı'nda Alman ordusundakiler de dahil olmak üzere tüm askerlerin barış ve özgürlük için savaştığını ve bu nedenle hepsine minnettar olunması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca fikir özgürlüğünden yararlanma hakkına yalnızca bu savaşta hayatlarını riske atanların sahip olduklarını belirtmiştir.

H.nin açıklamaları üzerine gazeteci olan başvuru hazırladığı "Nazi" yerine "aptal(trottell)⁴²" başlıklı yazıyla anılan ifadeleri yorumlamıştır. Yazısında "H. için ilk olarak Nazi olmadığını, ikinci olarak da bir aptal olduğunu söyleyeceğim." şeklindeki ifadeyi kullanan başvuru, H.nin aptal olduğunu düşünmesine neden olan çıkarımını şu şekilde açıklamıştır: "...kendisi de hiçbir zaman SS ya da Alman ordusunun şeref üniformasıyla hizmet etme şansına sahip olmadığına, dolayısıyla Avusturyalıların büyük çoğunluğuyla birlikte kendisini de herhangi bir özgürlük uygulamasının dışında bıraktığına göre benim gözümde o bir aptaldır."

H.nin şikâyeti üzerine başlayan yargılama sürecinin sonunda başvuru hakkaret suçunu işlediğine, bu kapsamda adli para cezası ve bu cezanın ödenmemesi durumunda on gün hapis cezası ile cezalandırılmasına karar verilmiştir. Yargısal makamlar gerekçelerinde "aptal (Trottell) kelimesinin bizzat kendisinin bir hakaret olduğunu, bu nedenle hiçbir zaman nesnel bir eleştiri için kullanılamayacağını" belirtmiştir. Bunun yanında temyiz makamı başvuru, H.yi değil yalnızca sözlerinin sonuçlarını aptalca olarak nitelendirebileceğini kabul etmiştir⁴³. Bu başvuruda AİHM, yargılama makamlarının

41 Oberschlick/Avusturya (No.2), B. No: 20834/92, 1/7/1997.

42 Yazıda Almanca: Aptal, salak ve moron gibi anlamlarına gelen "trottell" kelimesi kullanılmıştır. Kararda bundan sonra bu kelimeden bahsederken "aptal" çevirisi kullanılacaktır.

43 Oberschlick/Avusturya (No.2), §§ 12, 18.

tartışmalı kelimeye atfedilen anlam üzerinden yaptıkları değerlendirmeyi reddetmiş ve ihtilaf konusu yazıda kullanılan ifadelerin sebepleriyle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini açıklamıştır⁴⁴.

Esasen başvurucunun yazısında “*aptal*” kelimesini kullanmasının sebebi açıklanmıştır. Müştekinin söylemiyle kendisini de özgürlüklerin kapsamı dışına çıkardığını değerlendiren başvuru bu aptalca olduğunu söylemiştir. Buna rağmen ulusal yargılama makamları bu sebebi göz ardı etmiştir. Bu başvuruyla ilgili kararında AİHM başvurucunun eyleminin gereksiz bir kişisel saldırı niteliğinde olmadığını kabul etmiştir⁴⁵.

Anayasa Mahkemesi de ifade özgürlüğü ile şeref ve itibarın korunması hakkı arasındaki sınırın belirlenmesinde sebebin belirleyici rolüne sürekli vurgu yapmaktadır. Mahkeme birçok kararında, bir ifadenin hakaret oluşturup oluşturmadığının ancak olayın bütüncül şekilde incelenmesiyle anlaşılabileceğini, sözlerin içeriklerinden soyutlanarak değerlendirilmesinin ifade özgürlüğünü daraltıcı sonuçlar doğuracağını ifade etmektedir⁴⁶.

Nitekim Sami Selçuk başvurusunda AYM, başvurucunun HSYK Genel Sekreterinin basına yansıyan açıklamalarına tepki olarak kullandığı ifadeleri değerlendirmiştir. Bu değerlendirmesinde yalnızca sözlerin taşıdığı anlamla yetinmemiş, genel sekreterin açıklamalarının içeriğini ve sözlerin hangi

44 *Oberschlick/Avusturya* (No.2), § 31.

45 Anayasa Mahkemesi de *Ali Gündüz* başvurusunda tartışmalı “*aptal*” ifadesiyle ilgili bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Somut olayda asliye ceza mahkemesi sadece “*Ö.[T.] gibi aptal insanları takip etmeyin lütfen sinirim bozuluyor*” şeklindeki iletiyi paylaştığını tespit ederek başvurucunun mahkûmiyetine karar vermiştir. Bu başvuruda AYM “*aptal*” şeklindeki ifadenin rahatsız edici, kaba ve kışkırtıcı olduğunu kabul etmiştir. Bununla birlikte ifadenin sebepsiz saldırı niteliğinde olmadığını belirtmiştir (Ayrıntılı değerlendirme için bkz. *Ali Gündüz*, B. No: 2021/61126, 28/11/2024, § 17.

46 *Cem Atmaca*, B. No: 2018/6030, 8/9/2021, § 37; *Nilgün Halloran*, B. No: 2012/1184, 16/7/2014, § 52; *Önder Balıkcı*, B. No: 2014/6009, 15/2/2017, § 45.

koşullarda sarf edildiğini incelemiştir. Mahkeme, başvuruya konu ifadeleri sözün ortaya çıkış sebebiyle birlikte değerlendirerek sebepten bağımsız bir incelemenin mümkün olmadığını açıkça ortaya koymuştur⁴⁷.

Bunun yanında Anayasa Mahkemesi *Aziz Yıldırım* (6) başvurusunda, bir spor yorumcusuna yönelik ifadeleri nedeniyle hakaret suçundan adli para cezasıyla cezalandırılan başvurusunun ifade özgürlüğünün ihlal edildiği iddiasını incelemiştir. Başvurucu Fenerbahçe Spor Kulübü başkanıdır. Somut olayda başvuru, basına yaptığı açıklamada müştekinin kendisi hakkındaki yorumlarını eleştirirken “[R.O.] diyor ki akşam [Ü.Ö.] diyor, hoca diyor elini sıkmamış Fenerbahçe antrenörü, ona birileri söylemiştir; yani ben söylemişim onu söylüyor, ima ediyor... ya bu kadar geri zekâlılık, bak geri zekâlılık diyorum, ahlaksızlık olmaz ya koyuyorlar şeyi alta çekiyorlar viskiyi yorum yapıyorlar...” şeklindeki ifadeleri kullanmıştır. İlk derece mahkemesi “geri zekâlı” ve “ahlaksız” sözlerinin onur, şeref ve saygınlığı rencide edici nitelikte olduğunu belirterek başvurucuyu hakaret suçundan adli para cezasına mahkûm etmiştir⁴⁸.

AYM ise olayın bu şekilde salt kelime seçimine indirgenerek değerlendirilmesini yeterli görmemiştir. Mahkemeye göre başvuru, müştekinin açıklamalarının gerçek dışı olduğunu ileri sürmüş ve bu durumu “ahlaksızlık” olarak nitelendirmiştir. Yine AYM, başvurusunun “geri zekâlı” ifadesini müştekinin yaptığı yorumların makul bir kişi tarafından yapılabilecek açıklamalar olmadığı yönündeki eleştirisini güçlendirmek amacıyla kullandığını belirtmiştir. Bu tespitler doğrultusunda Mahkeme, ilk derece mahkemesinin ifadenin ortaya çıkış se-

47 Sami Selçuk, B. No: 2020/19011, 22/2/2022, §§ 41-42.; Benzer şekilde *Bekir Coşkun* kararında da Mahkeme, gazetecinin yazısında kamu otoritesini ağır eleştiren ifadeler kullanmasının tek başına hakaret suçunu oluşturmayacağını, sözlerin güncel siyasi tartışmaların doğal bir parçası olduğunu ve siyasi iktidarın önceki açıklamalarına tepki kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Mahkeme, bu olayda da ifadenin içeriğinden ziyade hangi sebeple ve hangi ortamda ortaya çıktığını esas almıştır (*Bekir Coşkun* [GK], § 65).

48 *Aziz Yıldırım* (6), B. No: 2022/13809, 10/7/2024, §§ 2-4.

bebini değerlendirmek yerine yalnızca belirli kelimeleri cımbızlayarak hüküm kurduğunu vurgulamıştır⁴⁹.

Sonuç olarak AYM, derece mahkemelerinin söz konusu ifadelerin sebebinin ve ortaya çıktığı bağlamı dikkate almaksızın hakaret suçunun oluştuğunu kabul etmesini başvurunun ifade özgürlüğünü ihlal ettiği sonucuna ulaşmıştır⁵⁰. Böylece ifade özgürlüğünün sınırlandırılmasında sebebin belirleyici bir ölçüt olarak gözetilmesi gerektiğini bir kez daha açık biçimde ortaya koymuştur.

Anayasa Mahkemesi, *Kemal Kılıçdaroğlu* (9) başvurusunda da ifadenin sebeplerini dikkate alarak “*çapsızlığı dünyaca bilinen*” ve “*ileri derecede geri zekâlı olmak lazım*” sözleri nedeniyle uygulanan yaptırımın başvurunun ifade özgürlüğünü ihlal ettiğine karar vermiştir. Somut olayda ihtilaflı ifadeler Ana Muhalefet Partisi Genel Başkanı’nın Dışişleri Bakanı’na ilişkin eleştirilerinin yer aldığı konuşmada geçmektedir. Konuşmanın genel konusu, Türkiye’nin dış politikadaki tutum ve tercihleri ile bu tercihlerden doğan ya da doğması muhtemel olumsuzluklardır⁵¹.

AYM, başvurunun bu konuşmada dış politikadan sorumlu bakanın üstlendiği görevin gerektirdiği niteliklere sahip olmadığını belirtmek amacıyla “*çapsız*” ifadesini kullandığını değerlendirmiştir. Ayrıca başvurunun hükûmetin bakanlık görevini yürütmek için yanlış kişiye yetki ve sorumluluk verdiğini, bu tercihin ise ancak “*zekâ geriliğinden kaynaklanabileceği*” düşüncesini dile getirdiğini kabul etmiştir. Mahkemeye göre başvuru, ana muhalefet partisi lideri sıfatıyla Suriye savaşının Türkiye üzerindeki mevcut ve gelecekteki etkilerine ilişkin görüşünü açıklamaktadır. Bu nedenle başvurunun ifadeleri keyfî ve somut dayanaklardan yoksun olmayan siyasi nitelikli değerlendirmeler olarak kabul edilmiştir⁵².

49 Aziz Yıldırım (6), §§ 11-13.

50 Aziz Yıldırım (6), § 14; AYM’nin benzer yöndeki değerlendirmeleri için bkz. Çağrı Yılmaz, B. No: 2017/34463, 13/2/2020, § 39.

51 Kemal Kılıçdaroğlu (9), B. No: 2022/25403, 17/7/2024, § 2.

52 Kemal Kılıçdaroğlu (9), §§ 13, 14.

Görüldüğü üzere AYM, yukarıdaki örneklerde ifadenin ortaya çıkış sebeplerinin mevcut olduğu durumlarda ifade özgürlüğü ile itibarın korunması hakkı arasında bir denge kurulması gerektiğini kabul etmektedir. Bu yaklaşıma göre tartışmalı ifade nedensiz, amaçsız veya yalnızca aşağılamaya yönelik bir nitelik taşımadığında, dengeleme ölçütleri uygulanmadan yaptırım tesis edilmesi, kural olarak ifade özgürlüğünün ihlali sonucunu doğurur. Bu çerçevede Mahkeme, ifadenin dayandığı sebep ile uyumlu, bağlamından kopuk olmayan açıklamalar nedeniyle yaptırım uygulanan hâllerde müdahalenin demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olup olmadığının değerlendirilebilmesi için dengeleme kriterlerinin uygulanmasını zorunlu görmektedir.

Öte yandan ifadenin muhatabının kimliği ya da ifadenin kendisi üzerinden sebep unsurunun tamamen değerlendirme dışı bırakılmasını ve bu değerlendirme yapılmaksızın kişinin cezalandırılmasını öngören bir yasal düzenlemenin de kabul edilmesi beklenemez. Bu çerçevede *AİHM'in Janowski/Polonya* kararında devlet memurlarına alenen hakaret olarak nitelendirilebilecek bir olayı incelerken ulaşılan sonuca muhalif kalan Yargıçlar Bratza, Casadevall ve Bonello, Polonya Polonya ulusal mevzuatındaki bir kuralın ifade özgürlüğü bakımından sorunlu niteliğini ayrıca vurgulamışlardır.

Polonya Ceza Yasası, bir memurun resmi görevlerini yerine getirirken hakarete uğradığının tespit edilmesi hâlinde memurun davranışının haklı olup olmadığına veya ilgili sözlerin hangi sebeple söylendiğine bakılmaksızın failin cezalandırılmasını öngörmektedir. Başka bir ifadeyle düzenleme, bir bireyin herhangi bir devlet memuruna görev sırasında ya da görevle bağlantılı olarak yönelttiği hakaret içerikli ifadeleri sebebe ilişkin hiçbir değerlendirme yapılmasına gerek kalmaksızın yaptırıma bağlanabilir bir suç hâline getirmektedir.

Muhalif yargıçlara göre söz konusu düzenleme, sebebi tamamen göz ardı ederek ve memurun davranışının hukuka uygun olup olmadığını dikkate almaksızın vatandaşın ceza-

landırılmasını mümkün kılmaktadır. Böyle bir yaklaşım değerler dengesini tersine çevirmektedir. Bu yaklaşım, onların ifadesiyle “bir bireyin sözlü terbiyesizliğini kamu görevlilerinin yasadışı aşırılıklarından daha ayıp saymakta” ve böylece korunması gereken kamusal çıkarlar ile bireyin ifade özgürlüğü arasındaki ölçüyü tersyüz etmektedir⁵³.

D. SEBEBİN KIŞKIRTICI ETKİSİ VE KATLANMA YÜKÜMLÜLÜĞÜNÜN SINIRLARI

Demokratik bir toplumda bireyin gelişimi ile toplumun ilerleyebilmesi için ifade özgürlüğünün güvence altına alınması zorunludur. Bu yönüyle ifade özgürlüğü demokratik düzenin temel taşlarından biri olarak kabul edilmektedir⁵⁴. AİHM, *Handyside/Birleşik Krallık* kararında ifade özgürlüğünün “yalnızca toplumda yaygın biçimde kabul gören, zararsız veya ilgilenmeye değmez bulunan ‘bilgi’ ve ‘fikirler’ için değil; Devleti veya toplumun bir kesimini eleştiren, onları rahatsız eden, çarpıcı gelen, hatta şoke eden bilgi ve fikirler için” de geçerli olduğunu vurgulamıştır⁵⁵. Zira bu tür ifadeler çoğulculuğun, hoşgörünün ve geniş fikirliliğin zorunlu gerekleridir; bu unsurlar olmaksızın demokratik bir toplumdan söz edilemez⁵⁶.

AYM çok sayıda kararında bu ilkeyi benimsediğini açıkça ortaya koymuş ve ifade özgürlüğünün kullanılmasının başkalarını belli ölçüde rahatsız etmesinin doğal olduğunu kabul etmiştir. Nitekim Mahkeme, ifade özgürlüğünün “sadece hoşagiden veya rahatsız etmeyen görüşleri değil; devleti veya toplumun bir kesimini sarsan, rahatsız eden ya da şoke eden düşünceleri” de kapsadığını belirtmiştir⁵⁷.

53 Janowski/Polanya [BD], B. No: 25716/94, 21/1/1999, §§ 32-35.

54 Schauer, F. (2002). s. 51; Sadurski, W. (1999). s. 21-22.

55 *Handyside/Birleşik Krallık* [BD], B. No: 5493/72, 7/12/1976, § 49.

56 *Piermont/Fransa*, B. No: 15773/89, 15774/89, 27/4/1995, § 76; *Incal/Türkiye* [BD], B. No: 22678/93, 9/6/1998, § 46.

57 *Durmuş Fikri Sağlar (2)* [GK], B. No: 2017/29735, 17/3/2021, § 14; *Bekir Coşkun* [GK], § 52.

Bu durumda ifadenin rahatsız edici niteliği tek başına onun koruma alanından çıkarılmasını gerektiren bir ölçüt olarak görülemez. Rahatsız edicilik, ifade ile onu ortaya çıkaran sebep arasındaki bağı koparacak düzeye ulaşmadığı sürece sonuca doğrudan etki eden belirleyici bir faktör değildir. Başka bir deyişle ifade ile sebebi arasında bağlantı kurulamayacak kadar geniş bir mesafe oluşmadıkça sırf rahatsız edicilik gerekçesiyle yaptırım uygulanması demokratik toplum gerekliliğiyle bağdaşmaz.

Kanaatimizce bir ifadeyi sebebinden uzaklaştıran veya onu bağlamından koparan unsur, aşağılama kastının belirgin şekilde ağır basmasıdır. Bu noktada ihtilaflı ifadenin makul bir sebebe dayanması ile muhatabını değersizleştirme saiki arasındaki farkın dikkatle ortaya konulması gerekir. Zira sebebe dayalı, kamusal tartışmayla ilişkili ve belirli bir eleştirel içeriği olan ifadeler ile salt aşağılamaya yönelen bağımsız ve nedensiz saldırı niteliğindeki sözler arasında ifade özgürlüğü bakımından yapılacak değerlendirme aynı olamaz.

AYM'nin değerlendirmelerine göre de yalnızca bir ifadenin “aşağılayıcı, kaba veya sert bulunmasına dayanarak” yaptırım uygulanması mümkün değildir. Her ifade, onu ortaya çıkaran sebep dikkate alınarak değerlendirilmelidir⁵⁸. *Orhan Gökdemir* başvurusunda AYM, pedofil kelimesini kullanması nedeniyle aleyhine adli para cezasına hükmedilen başvurucunun ifade özgürlüğünün ihlal edildiği iddiasını incelemiştir.

“Pedofil” ifadesi “ergen veya henüz ergen olmayan çocuklara cinsel anlamda ilgi duyan kişi” anlamına gelen⁵⁹ son derece ağır ve aşağılayıcı bir niteleme olup genellikle kişiyi doğrudan küçük düşürücü bir mahiyet taşır. Ancak bu denli ağır bir ifade kullanıldığında dahi ifadenin sebeplerinin belirlenmesi ve ihtilaf konusu söz ile bu sebep arasındaki ilişkinin tespit edilmesi gerekir⁶⁰.

58 Hüseyin Koç, B. No: 2021/52333, 21/5/2024, §§ 17, 18.

59 Orhan Gökdemir, B. No: 2017/38377, 30/9/2020, § 15..

60 Alman Federal Anayasa Mahkemesinin benzer yöndeki değerlendirmesi için bakınız:

B. No: 1 BvR 2397/19, 19/5/2020, § 18; Alman Federal Anayasa Mahkemesine

Orhan Gökdemir başvurusuna konu olayda dini konulardaki açıklamalarını sosyal medyada paylaşan yazar ve vaiz N.Y. 2015 yılındaki bir konuşmasında “İslam’da evliliğe ilişkin belirli bir yaş sınırı bulunmadığını, buluğdan önce de çocukların evlendirilebileceğini” ifade etmiştir. Bu açıklamadan yaklaşık bir buçuk yıl sonra yayımlanan “Tuhafazakar Süslümanlığın Ekonomi Polisiği” başlıklı yazısında başvuru, Müslüman kadının giyimine ilişkin görüşlerini paylaşmıştır. Bu kapsamda ilgili konudaki açıklamalarına yer verdiği N.Y.’den “5-6 yaşındaki kız çocuklarının evlenmesini caiz bulan pedofil [N.Y.]” şeklinde bahsetmiştir.

Başvuru, “pedofil” kelimesini niçin kullandığını açıkça “5-6 yaşındaki kız çocuklarının evlenmesini caiz bulan” ifadesiyle ortaya koymuştur. Dolayısıyla, her ne kadar çok ağır bir nitelendirme olsa da söz konusu ifadenin sebebinin bulunduğu bu nedenle nedensiz ve kişisel saldırı niteliği taşımadığı açıktır. AYM de başvuru, bu ifadeyi müştekinin çocuklara cinsel ilgi duyduğunu iddia etmek amacıyla değil “çocuk yaşta evlilikleri meşru gösterebilecek açıklamalara tepki olarak” kullandığı sonucuna ulaşmıştır⁶¹.

Bunun yanında bir ifadenin ortaya çıkmasına neden olan sebep ne kadar “güçlü, kati ve kışkırtıcı” ise muhatabın o ifadeye katlanma yükümlülüğünün de aynı ölçüde artacağı kabul edilmelidir. Bu hâlde kural olarak katlanma yükümlülüğü kendisinin söylem veya eylemleriyle bu sebebin oluşmasına yol açan kişiye ait olacaktır. Nitekim Orhan Gökdemir kararında AYM, N.Y.’nin çocuk yaşta evliliklere ilişkin açıklamalarını kesin bir üslup kullanarak dile getirdiğini, bu açıklamaların kamuoyunu yakından ilgilendiren bir tartışma bağlamında yapıldığını tespit etmiştir. Mahkemeye göre “Herhangi bir iddia ne kadar kesin, katı ve dolaysız ise, iddia sahibine yöneltilen eleştiri-

göre; aşırı, tamamen orantısız veya hatta küfürlü bir eleştiri bile onun hakaret niteliğinde olduğunu göstermez, bu nedenle kişisel onuru önemli ölçüde zedeleyen ifadelerin cezalandırılabilirliği bile genellikle bir değerlendirme gerektirir.

61 Orhan Gökdemir, § 48.

rilere katlanma yükümlülüğü de aynı oranda artar.” Aksi yöndeki bir kabul, AYM’nin ifadesiyle “belirli bir yorumun tek ve geçerli yorum olarak dayatılması” tehlikesini doğuracaktır⁶².

Aynı ilke AİHM tarafından da benimsenmekte ve istikrarlı biçimde uygulanmaktadır. Özellikle *Oberschlick/Avusturya* (No. 2) başvurusunda Mahkeme bu yaklaşımı net bir şekilde ortaya koymuştur. Somut olayda Nasyonal Sosyalist Almanya ordusunda görev alanlar da dahil olmak üzere “İkinci Dünya Savaşı’na katılan tüm askerlerin barış ve özgürlük için savaştığını ve yalnızca bu savaşta hayatlarını riske atanların fikir özgürlüğüne sahip olduklarını” ileri süren siyasetçi H.nin konuşması değerlendirilmiştir. Başvurucu Oberschlick, H.’nin bu açıklamalarını “aptal” sözcüğüyle eleştirmiştir. Oberschlick’e göre “aptal” sözcüğünün kullanılmasının sebebi bizzat H.nin açıklamalarıdır. Başvurucuya göre H. “sözleriyle kendisini fikir özgürlüğünü kullanmaktan mahrum bıraktığı için” aptal olarak nitelendirilmiştir⁶³.

AİHM, ihtilaflı ifadenin bir siyasetçiyi rencide edebilecek nitelikte olduğunu kabul etmekle birlikte, H.nin konuşmasını bilerek kışkırtıcı şekilde kurguladığını ve güçlü tepkiler uyandırmayı hedeflediğini vurgulamıştır. Bu nedenle başvurunun kullandığı ifade, Mahkeme’ye göre, H.nin bilerek uyandırdığı öfke ile orantısız değildir⁶⁴.

Anayasa Mahkemesi de *Erdal Öner* başvurusunda benzer bir değerlendirmede bulunmuştur. Bu karara konu somut olayda, Halkların Demokratik Partisi’nin (HDP) eş genel başkanı sıfatıyla konuşan S.K.P. Türkiye’nin sınır güvenliğini sağlamak amacıyla yürütülen Zeytin Dalı Harekâtı’na ilişkin görüşlerini açıklamıştır. S.K.P. konuşmasında, harekât kapsamında mücadele edilen terör unsurlarını “işgale direnen yerel halk” olarak nitelendirmiş; bu kişilerin “evlerini ve yaşamlarını

62 Orhan Gökdemir, § 44.

63 *Oberschlick/Avusturya* (No.2), §§ 31, 32.

64 *Oberschlick/Avusturya* (No.2), §§ 33, 34.

korumak amacıyla hareket ettiğini” ileri sürmüştür⁶⁵. Bu konuşmaya ilişkin yapılan bir haber daha sonra sosyal medyada “HDP’den ihanet, HDP kongresinde skandal ihanet sözleri...” şeklindeki ifadelerle paylaşılmıştır. Başvurucu ise 14/2/2018 tarihinde bu paylaşımın altına “Şerefsizler!!!” şeklinde bir yorum yapmış ve bu eylemi nedeniyle hakaret suçundan adli para cezasıyla cezalandırılmıştır⁶⁶.

Erdal Öner başvurusunda AYM’ye göre müşteki, konuşmasıyla harekâta katılan askerlerin işgalci konumunda olduğunu ima ve Devletin ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin savaş suçu işlediğini iddia eden bir söylem ortaya koymuştur. Mahkeme, müştekinin anılan açıklamalarının “mahiyeti ve sonuçları itibarıyla çok güçlü ve sarsıcı” olduğunu vurgulamıştır.

Buna ek olarak Mahkeme, söz konusu açıklamanın kamuoyunda şehit haberlerinin yoğun biçimde üzüntü yarattığı bir dönemde⁶⁷ ve kesin bir dil kullanılarak yapılmasının, iddianın sarsıcı etkisini daha da artırdığını belirtmiştir. Sonuç olarak müştekinin açıklamalarının katı, iddialı ve sarsıcı niteliğinin bu açıklamalara yöneltilecek sert tepkilere karşı katlanma yükümlülüğünü aynı oranda arttırdığını kabul edilmiştir⁶⁸.

Melda Onur başvurusunda Anayasa Mahkemesi, sebebin kışkırtıcı niteliğini ilk derece mahkemesinden farklı şekilde yorumlamıştır. Somut olayda Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Başkanı R.H.’nin 8 Mart Dünya Kadınlar Günü’ne ilişkin açıklamaları “[R.H.]: Kadınlarımız petrol ve doğal gazdan daha

65 Anılan konuşmanın kararda değerlendirilen ilgili kısmı şu şekildedir: “... Değerli arkadaşlar Afrin’de büyük bir direniş gerçekleşiyor. Neden? Çünkü siz bir halkın ordusuyla savaşılabirsiniz. Fakat halklara karşı savaş açarsanız işte orada kaybedersiniz, direnişle karşılaşsınız. Çünkü Afrin halkı kendi evini koruyor, kendi bedenini koruyor, kendi yaşamını koruyor...” (Bkz. Erdal Öner, B. No: 2022/32636, 10/12/2024, § 3).

66 Erdal Öner, §§ 2-6.

67 Anılan başvuruda Anayasa Mahkemesi öncelikle önemli bir arka plan bilgisine dikkat çekmiştir. Buna göre müştekinin konuşma yaptığı gün, Zeytin Dalı Harekâtı’nda görev alan on iki askerin şehit olduğu kamuoyuna yansımıştır.

68 Erdal Öner, § 16.

kıymetli hazine” başlığıyla haberleştirilmiştir. Bu habere atıf yapan başvuru, Twitter’da “Size tezek bile diyemeyeceğiz bu kıyasta [R.H.] 8 Mart saçmalamasında büyük ödülü aldınız tebrikler” şeklindeki yorumunu paylaşmıştır. Başvuru, bu ifadeleri nedeniyle hakaret suçundan adli para cezasına mahkûm edilmiştir.

İlk derece mahkemesi, ihtilaflı paylaşımın sebebinin müştekinin açıklamaları olduğunu kabul etmiş; ancak müştekinin söz konusu açıklamalarının kışkırtıcı etkisini başvurunun cezasında indirim yapılması için bir gerekçe olarak değerlendirmiş⁶⁹. Diğer bir ifadeyle mahkeme, sebebi kabul etmiş ancak bu sebebi katlanma yükümlülüğünü artıran bir unsur değil cezanın belirlenmesinde lehe değerlendirme nedeni olarak ele almıştır.

AYM ise bu olayı farklı bir çerçevede yorumlamıştır. Mahkeme “tezek” kelimesinin Türk toplumunda rahatsız edici bir anlam taşıdığını belirtmiştir. Öte yandan tartışmalı ifadenin müştekinin “kadınları ekonomik değeri olan bir varlık kategorisi içinde değerlendiren açıklamalarına” bir tepki niteliği taşıdığını kabul etmiştir. Buna göre AYM, ifadenin ortaya çıkmasına neden olan sebebin açık şekilde var olduğunu ve bu sebebin bizzat müştekinin kendi sözlerinden kaynaklandığını tespit etmiştir⁷⁰.

Sonuç olarak hem AİHM hem de AYM kararlarında tartışmalı ifadenin ortaya çıkmasına neden olan sebebin niteliğinin dengelemede önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Hakaret niteliğindeki ifadenin sebebi mağdurun önceki bir eylem veya

69 Melda Onur, B. No: 2020/7718, 14/4/2022, §§ 8-12.

70 Melda Onur başvurusunda tartışmalı ifadenin bir sebebinin bulunduğunu kabul eden AYM dengeleme yaparken ifade özgürlüğü ile şeref ve itibarın korunması hakkı arasında ilgili diğer ölçütleri değerlendirmiştir. Bu kapsamda ifade sahibinin (başvurucunun) gazeteci ve siyasetçi kimliğine, ifadenin yöneldiği kişinin (müştekinin) ise tanınmış bir kişi olmasına özel önem atfetmiştir. Tüm ölçütleri birlikte değerlendiren AYM, başvurunun adli para cezasıyla cezalandırılmasının ifade özgürlüğünü ihlal ettiği sonucuna ulaşmıştır (Bkz. Melda Onur, §§ 36-37).

söylemiyse katlanma yükümlülüğü bu hareketin kışkırtıcılığı, ağırlığı ve kesinliği ölçüsünde artabilecektir.

E. SEBEBİN TESPİTİNDE METODOLOJİK SORUNLAR VE YARGISAL YAKLAŞIMLAR

AİHM ve AYM içtihatlarına göre tartışmalı ifadenin sebebi-
nin belirlendiği hâllerde ifade sahibinin ceza hukuku yaptırı-
mıyla cezalandırılabilmesi için dengeleme ölçütlerinin uygu-
lanmasının zorunlu olduğu söylenebilir⁷¹. Başka bir ifadeyle
sebebi anlaşılabilen bir ifadeye ceza hukuku aracılığıyla mü-
dahale edildiği her durumda ifade sahibinin ifade özgürlüğü
ile muhatabın şeref ve itibarının korunması hakkı arasında
adil bir denge kurulmalıdır⁷².

Bu noktada sebepsiz kişisel saldırı olarak nitelendirilen
ifadeler bakımından dengeleme ölçütlerinin bütünüyle devre
dışı bırakıldığı şeklinde bir sonuca ulaşılmamalıdır. Zira sebe-
bi belirlenemeyen salt aşağılayıcı ve kişisel saldırı mahiyetin-
deki ifadeler açısından dahi belirli istisnai durumlarda den-
geleme kriterlerinin sınırlı biçimde uygulanmasının mümkün

71 Esasen buradaki yaptırımın türü bir başka ifadeyle müdahalenin niteliği önemli değildir. Sebebi anlaşılabilen ifadelerle ilgili tazminat hukukuna ilişkin yaptırımlar uygulanırken dahi dengeleme yapılması gerekir. Söz konusu yaptırım dengelemenin ölçütlerinden biri olarak müdahalenin orantılılığı kapsamında ele alınacaktır.

72 Almanya Federal Anayasa Mahkemesi de insan onuruna saldırı, iftira ya da salt aşağılama amacıyla ortaya konulan ifadelerin söz konusu olduğu hâllerde ceza hukuku yaptırımının bir dengeleme yapılmaksızın da haklı görülebileceğini kabul etmiştir. Mahkemeye göre; istisnai durumlarda, kişinin insanlık onurunu zedeleyen veya resmi bir hakaret veya aşağılama teşkil eden aşağılayıcı ifadeler söz konusu olduğunda, bireysel durumu değerlendirmeye gerek olmaksızın, ifade özgürlüğü onurun korunmasına göre geri planda kalır (Bkz. B. No: 1 BvR 2433/17, 14/6/2019, § 18. Öte yandan Mahkemeye göre; yukarıda belirtilen istisnaların varlığının yargısal olarak tespit edilmesi, davanın özel koşullarına göre ifade özgürlüğü ile kişiliğin korunmasının alternatif olarak tartışılması olasılığını ortadan kaldırmaz. Daha ziyade, bu tür bir yaklaşım, genellikle belirsiz olan sınırdaki davalarda uygundur, özellikle de bu tür davalarda terazi genellikle kişiliğin korunması lehine döneceğinden, çünkü esas mesele kamuoyu oluşumuna katkıda bulunmak değildir, ancak diğer yandan ifade kişilik hakkını önemli ölçüde zedelemektedir (Bkz. B. No: 1 BvR 2397/19, § 25).

olduğu kabul edilmelidir⁷³.

Anayasa Mahkemesi ve AİHM içtihadına göre hakaret suçuna ilişkin soruşturma ve kovuşturmalarda kural olarak öncelikle suça konu ifadenin ortaya çıkış sebebinin belirlenmesi, ardından ise çatışan haklar arasında adil bir dengeleme yapılması gerekir⁷⁴. Bununla birlikte her iki mahkemenin kararlarında ifadenin sebebinin nasıl ve hangi ölçütler kullanılarak tespit edileceğine ilişkin açık, sistematik ve ilkesel bir yöntem ortaya konulmuş değildir.

1. Sebebin Tespitine İlişkin Genel İlkeler ve Metodolojik Sorunlar

Yargılama makamlarının tartışmalı ifadenin sebebinin ve bu sebep ile ifade arasındaki bağlam ilişkisini belirlerken yorumlama yetkisini hangi sınırlar içinde kullanabileceği hususu, açık ve kesin ilkelerle belirlenmiş değildir. Bu çerçevede iki temel sorunun ortaya çıktığı söylenebilir.

Birinci soru şudur: İfadenin içeriğinden, sunulmuş biçiminden veya herhangi bir unsurundan anlamlandırılmayan bir sebep, yargılama makamlarınca resen araştırılarak ya da yorum yoluyla oluşturulabilir mi? İkinci soru ise şu şekildedir: İfade ortaya konulduğu anda herhangi bir şekilde anlaşılmayan bir sebep, ifade sahibinin yargılama sürecindeki beyanlarına dayanılarak sonradan belirlenebilir mi?

Kanaatimizce ilk soruya olumlu cevap verilmesi, yani yargılama makamlarının tartışmalı ifadeye ifade sahibinin yüklemmediği bir sebebi veya anlamı atfederek bağlam oluşturabilmesi, önemli normatif ve metodolojik sorunlar doğurur. Bu

73 Ayrıntılı değerlendirme için “I-A. Sebebin Yokluğu: Nedensiz İfade ve Koruma Alanı Sorunu” başlığı altındaki açıklamalara bakınız.

74 Bununla birlikte, dengelemede kullanılan bazı ölçütler örneğin; ifadenin kamusal tartışmaya katkısı, ifade sahibinin ve muhatabın konumu, ifadenin yoğunluğu ve zamanlaması, bizzat ifadenin sebebinin tespitine imkân tanıyor, istisnai olarak bağlamdan hareketle de bir dengeleme sonucuna ulaşılabileceği ifade edilmelidir. Ayrıntılı değerlendirme için “I-B. Sebebin Değeri ve Normatif Ağırılığı” başlığı altındaki açıklamalara bakınız.

yaklaşım, yargısal yorumun failin zihinsel süreçlerini yeniden inşa etme alanına doğru genişlemesine yol açabilir. Yargı makamlarının tartışmalı ifadeye failin atfetmediği bir anlamı yüklemesi hem öngörülebilirlik hem de hukuki güvenlik bakımından sakıncalı sonuçlar doğurabilir⁷⁵.

İkinci soruya olumlu cevap verilmesi yani ifadenin paylaşılması anında belirlenemeyen sebebin sonradan fail tarafından yargılamaya taşınması hâlinde bu sebebe hukuki değer tanınması başka bir güçlüğü beraberinde getirir. Bu durumda şüpheli veya sanık, ifadenin ortaya konulduğu anda aslında sahip olmadığı bir “sebebi” sonradan ileri sürerek kendisi lehine bir bağlam yaratabilir.

Bu ihtimal mağdur açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır. Şöyle ki kendisine yönelik aşağılayıcı bir ifadenin sebebinin kullanıldığı anda bilmeyen mağdur, o an için üçüncü kişiler nezdinde oluşan itibar kaybını telafi etme imkânından yoksun kalmış olur. Nitekim itibarın korunması hakkı esas olarak bireyin üçüncü kişiler karşısındaki saygınlığını korumayı amaçlar⁷⁶. Bu husus dikkate alındığında ifadenin kamusal alandaki ilk görünümünde mevcut olmayan bir bağlamın sonradan yaratılması korunan hukuki değerın zayıflamasına yol açabilir. Nitekim ifade ile sebep arasındaki bağ üçüncü

75 Tartışmalı ifadeye, ifade özgürlüğü lehine anlam yüklenmesiyle ilgilidir. İfade özgürlüğünün aleyhine anlam yüklenemeyeceği açıktır. *Cem Atmaca* başvurusunda Anayasa Mahkemesi “ilk derece mahkemesinin başvurusunun kullandığı kelimelere onun verdiği anlamın ötesinde anlamlar yükleyerek” sonuca ulaştığını tespit etmiştir. AYM’ye göre ihtilaf konusu ifadelere, kullanan kişinin verdiği anlamın ötesinde anlamlar yüklenerek ifade özgürlüğüne müdahale edilmesi, kamusal tartışmaları zorlaştıracak ve demokrasinin varlığı konusunda turnusol kâğıdı işlevi gören ifade özgürlüğünün varlığını tartışılır hâle getirecektir (Bkz. *Cem Atmaca*, § 39). Benzer değerlendirmeler için bkz. Arslan, Z. (2003). “İfade Özgürlüğünün Sınırlarını Yeniden Düşünmek: “Açık ve Mevcut Tehlike”nin Tehlikeleri”, s. 62-65.

76 Milo, D. (2008). *Defamation and Freedom of Speech*, Oxford: Oxford University Press, s. 17; Karakó/Macaristan, B. No: 39311/05, 28/4/2009, § 23; Barry, N. P. (2003). *Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti*, içinde Özipek B. (Der.) “Hukuki ve Siyasi Açından İfade Hürriyeti”, (ss. 17-36), Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayını, s. 30-31.

kişiler tarafından bilinemiyorsa mağdurun itibarına yönelik ilk zarar etkili biçimde giderilemeyecektir.

2. Metodolojik Sorunların Ceza Yargılamasına Etkisi

Ceza yargılamasında yargılama makamlarının sonradan oluşturulmuş sebep ile ilgili mağdur aleyhine gibi görünen bir tutum takınması itibarın korunması hakkının ihlali olarak nitelendirilemez. Zira AYM içtihadı, itibarın korunması hakkının etkili bir biçimde ileri sürülebilmesi için öncelikle hukuk davası yolunun tüketilmesi gerektiğini açıkça kabul etmektedir⁷⁷. Bu nedenle ceza yargılamasında ifade özgürlüğü lehine yorum yapılması tek başına mağdurun temel hakkının ihlali sonucunu doğurmaz.

Buna ek olarak uluslararası kamuoyunda giderek güçlenen *“bireyin ifadeleri nedeniyle kural olarak ceza hukuku yaptırımıyla karşılaşmaması gerektiği”* yönündeki eğilim⁷⁸ dikkate alındığında yukarıda tartışılan sorulara ifade özgürlüğü lehine olumlu cevap verilmesi gerekir. Bu hâlde ifade özgürlüğü bakımından daha koruyucu bir paradigma oluşturabilir. Bu eğilim, ceza hukukunun ifade özgürlüğüne müdahalesinin istisnai ve zorunlu hâllerle sınırlı olması gerektiği yönündeki normatif yaklaşımı desteklemektedir. Ayrıca ceza yargılamasında ifadenin sebebinin açıklanmasına ilişkin yükümlülüğün yalnızca sanığa yüklenmesi ve bu hususun açıklanmamasına hukuki sonuç bağlanması, ifade özgürlüğü üzerinde ölçsüz ve caydırıcı bir etki yaratma potansiyeli taşımaktadır⁷⁹.

Buna rağmen sebebin tespiti konusunda yargılama makamlarının aşırı geniş bir yorum yetkisi kullanması ya da failin sonradan ürettiği gerekçelere sınırsız değer verilmesi metodolojik açıdan sorunludur. Bu sorunlu yaklaşım, hakların dengelenmesi bakımından asimetrik sonuçlar doğurabilir.

77 Adnan Oktar (3), B. No: 2013/1123, 2/10/2013, § 35.

78 Bu husustaki AİHM kararı için bkz. *Šabanović/Karadağ ve Sırbistan*, B. No: 5995/06, 31/5/2011, § 23.

79 Barry, N. P. (2003). s. 27-29.

Dengelemenin sağlıklı yapılabilmesi için sebebin belirlenmesine ilişkin yöntemlerin açık, öngörülebilir ve objektif ilkelere dayanması gerekmektedir.

3. AYM Kararlarında Sebep Arayışı: Bir Örnek

Anayasa Mahkemesinin sebebin tespit yöntemine dair genel, soyut ve ilkesel bir tutum benimsediğini söylemek güçtür. Bununla birlikte Mahkemenin içtihadı kavramsal bir bütünlük arz etmese de ifade özgürlüğü lehine geniş yorum yapmaya daha eğilimli bir yaklaşımın benimsendiği gözlemlenmektedir. Bu eğilimin belirgin biçimde ortaya çıktığı kararlardan biri *İclal Mine Kırıkkanat* başvurusudur.

Başvuruya konu olayda, tanınmış bir gazeteci olan N.A.K. nın sunduğu bir televizyon programı yayından kaldırılmıştır. Bir sosyal medya kullanıcısı bu olaya ilişkin olarak “*Gündüzleri kaynım bana kaydı, akşamları Fidan kalsın mı? Ne yapsa olmuyor işte!*” şeklinde bir paylaşım yapmıştır. Başvurucu, bu paylaşımın altına “*Taze kaşarın programı yayından kaldırılmış*” biçiminde bir yorum eklemiş; bu nedenle hakaret suçundan adli para cezasına mahkûm edilmiştir⁸⁰.

Burada dikkat çekici unsur “*taze kaşar*” ifadesinin hangi nedenle kullanıldığına dair somut olay bağlamında hiçbir açıklayıcı unsurun bulunmamasıdır. Çünkü somut olaya göre N.A.K.nın kusurlu görülen eylemi sabah basit kişisel ilişkiler, akşamları ise Devlet’in ciddi meseleleri üzerine yayın yapan programlara katılmasına rağmen başarılı olamamasıdır. N.A.K.nın programının kaldırılmasına neden olduğu ileri sürülen davranışlar bu ibareyle ilişkilendirilebilecek bir “*sebep*” oluşturmamaktadır.

Yukarıda ortaya konulduğu gibi makul ve yeterli bir sebebin mevcut olduğu durumlarda “*pedofil*” şeklindeki ağır bir nitelendirme dahi kategorik olarak kişisel saldırı sayılmamış-

80 *İclal Mine Kırıkkanat*, B. No: 2019/29456, 8/2/2024, §§ 5-8.

tır⁸¹. Ancak *İclal Mine Kırıkkanat* başvurusunda sebep unsurunun ifadenin bütününden veya kamuoyunun ortak bilgisinden çıkarılması mümkün olmamıştır. Kaldı ki başvuru da soruşturma evresindeki savunmasında müştekiyi hedef almadığını, genel olarak yorum yaptığını ileri sürmüştür. Bununla birlikte bireysel başvuru formunda “*kaşar*” ibaresinin bir “*hareketle çok deneyim kazanmak veya hoşla gitmeyen bir harekete ya da bir işe alışıarak artık ondan üzüntü duymaz hâle gelmek*” anlamındaki “*kaşarlanmak*” tabiri temelinde kullanıldığı açıklanmıştır⁸². Derece mahkemeleri önünde yapıldığı belirtilmediğinden bu savunmanın ilk kez bireysel başvuru aşamasında dile getirildiği kabul edilmelidir.

Anayasa Mahkemesi, tartışmalı ifadenin başvuru forumunda ileri sürülen “*kaşarlanmak*” tabiri temelinde kullanıldığı iddiasına önem atfetmiştir. Mahkeme bu kapsamda ilk derece mahkemesini, şikâyetle konu ifadenin hangi anlamda kullanıldığı ve müştekiyi ne şekilde rencide ettiğini değerlendirmemekle kusurlu bulmuştur. AYM’ye göre ilk derece mahkemesi, taraflar arasındaki olayların ve yapılan paylaşımın bütününe bakarak başvuru ifade özgürlüğü ile müştekinin şeref ve itibarının korunması hakkı arasında bir denge kurmaya çalışmamıştır⁸³.

Somut olayda değer yargısı niteliğinde olan “*taze kaşar*” ifadesinin Türk toplumunun nerdeyse tamamı tarafından aşağılayıcı bulunacağı açıktır. Yukarıdaki açıklamalara göre ifadenin bütününden ya da kamuoyunun sahip olduğu bilgiden ihtilaf konusu söylemin sebebi anlaşılamamıştır. Tartışmalı ifadenin sebebinin ilk kez bireysel başvuru aşamasında ileri sürülen bir açıklamadan çıkarılması metodolojik açıdan sorunlu olabilir. Zira ifadenin ortaya konulduğu anda üçüncü kişiler açısından anlaşılabilir olmayan bir sebebe dayanmak hem failin düşüncesinin sonradan yeniden inşasına yol aç-

81 Orhan Gökdemir, §§ 44-48.

82 *İclal Mine Kırıkkanat*, § 12.

83 *İclal Mine Kırıkkanat*, § 26.

makta hem de mağdurun zedelenen itibarının üçüncü kişiler nezdinde tamirini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle AYM'nin ilkesel bir gerekçe ortaya koymaksızın ilk derece mahkemesi önünde ileri sürülmeyen sebebe dayanarak sonuca ulaşması kanaatimizce içtihat istikrarı ve hukuki öngörülebilirlik ilkelere bakımından sorunludur.

Her şeye rağmen sebep unsurunun belirlenmesine ilişkin yaklaşım tamamen dışlanmamalıdır. İfadenin kamu yararına ilişkin bir tartışma kapsamında olup olmadığı ifadeyi okuyan veya duyan üçüncü kişilerin nitelik ve niceliği, mağdurun ifadeye karşılık verme veya kendini savunma imkanları gibi ölçütler değerlendirilerek sebebin belirlenmesinde ifade özgürlüğünü geniş yorumlayan sonuçlara ulaşmak mümkün olabilir. Ancak bunun için sebep–ifade–bağlam ilişkisinin tespitinde kullanılacak kriterlerin açık, öngörülebilir ve keyfiliğe kapalı şekilde belirlenmesi zorunludur. Aksi takdirde benzer olaylarda farklı sonuçlara ulaşılması mümkün olur. Böyle bir durumun ortaya çıkması ifade özgürlüğü alanında normatif tutarlılığı zayıflatır, sistematik öngörülebilirliği azaltır ve hem fail hem mağdur açısından hukuki güvenliği tehlikeye atar.

II. HAKARET FİİLİNDE SEBEBİN CEZA HUKUKUNDAKİ İŞLEVİ

Ceza hukukunda suç teşkil eden haksızlık tespit edilirken öncelikle fiilin tipe uygun olup olmadığı belirlenmelidir⁸⁴. Fii- lin tipe uygun olduğunun kabulü, suçun kanuni tanımındaki maddi ve manevi unsurların gerçekleşmesine bağlıdır⁸⁵. Dolayısıyla suçun kanuni tanımındaki maddi ve manevi unsurlar gerçekleştiğinde tipik haksızlık da kural olarak gerçekleşmiş olur⁸⁶. Buna göre hakaret suçunun tipe uygun olup olmadığı-

84 Koca, M. ve Üzülmüş, İ. (2021). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 88.

85 Koca, M. (2006). "YTCK'da Hukuka Uygunluk Sebepleri" *Ceza Hukuku Dergisi*, C. 1., S. 1., s. 113, 114.

86 Dülger, M. V. (2023). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara: Seçkin Yayıncılık. s. 275.

nın incelenmesinde suçun maddi unsurları; fail, mağdur, suçun konusu ve fiil ile birlikte manevi unsurlar ele alınacaktır.

Tipe uygunluğun belirlenmesinin ardından ikinci aşamada fiilin hukuka aykırı olup olmadığı değerlendirilmelidir⁸⁷. Tipe uygunluk, fiilin hukuka aykırılığı yönünde yalnızca ilk görünüşte bir karine oluşturur⁸⁸. Bu nedenle fiilin hukuka uygunluğunu sağlayabilecek herhangi bir nedenin bulunup bulunmadığı ayrıca ve titizlikle araştırılmalıdır. Yapılacak bu değerlendirme sonucunda bir hukuka uygunluk nedeninin varlığı tespit edilirse artık fiilin haksızlık oluşturduğundan ve hukuka aykırılığından söz edilemez⁸⁹.

Kusurluluk ise haksızlığın gerçekleşmesinden sonra failin söz konusu haksızlık nedeniyle kınanıp kınanmayacağına ilişkin bir değer hükmünü oluşturmaktadır. Buna göre kusurluluk değerlendirmesi ancak unsurları itibarıyla gerçekleşen bir suçun faili hakkında yapılabilir.

Hakaretin anayasal boyutunu ele alan ilk bölümde hakarete konu fiilin sebebinin ifade özgürlüğü–itibar dengesi üzerindeki etkisi ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Ancak ceza hukuku bakımından “*fiilin sebebi*” olarak adlandırılan bu bağlamsal unsurun suçun yapısal analizinin hangi aşamasında sonuç doğurduğunun ayrıca sistematik bir biçimde tartışılması gerekir.

Çalışmanın bu bölümünde hakaret suçunda sebebin suçun tipiklik ile hukuka aykırılık unsurlarına ve failin kusurluluğuna etkisi incelenecektir.

A. SEBEBİN TİPE UYGUN FİİL BAKIMINDAN İŞLEVİ

Hakaret suçunun temel şekli 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 125. maddesinin birinci fıkrasında düzenlenmiştir.

87 Koca, M. ve Üzülmüş İ. (2021). s. 88.

88 Koca, M. (2006). s. 113-114; Dülger, M. V. (2023). s. 275.

89 Özgenç, İ. (2024). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 313.

Buna göre suç “bir kimseye onur, şeref ve saygınlığını rencide edebilecek nitelikte somut bir fiil veya olgu isnat edilmesi veya sövmek suretiyle bir kimsenin onur, şeref ve saygınlığına saldırılması” ile oluşur.

Hakaret suçu bakımından tipe uygun fiil, 125. maddede tanımlanan suçun maddi ve manevi unsurlarının gerçekleşmesiyle ortaya çıkacaktır. Fiilin sebebiyle ilgili değerlendirmeler bakımından suçun maddi unsurlarından “fiil” unsuru ön plana çıkmaktadır. TCK’nın 125. maddesinde onur, şeref ve saygınlığı rencide edebilecek nitelikteki “somut bir fiil ya da olgu isnat etmek” veya aynı etkiyi yaratacak şekilde “sövmek” hakaret suçunun seçimlik hareketleri olarak belirlenmiştir⁹⁰.

Hakaret suçunda tipiklik incelemesi, kanuni tanımda yer alan seçimlik hareketlerin dış dünyada gerçekleşip gerçekleşmediğine odaklanır. Bu aşamada fiilin hangi nedenle işlendiği değil somut olayda nasıl ortaya çıktığı önem taşır. Sebep kanuni tanımın dışında kalan, fiilin arkasındaki güdüyü ve bağlamı ifade eden bir unsur niteliğindedir. Bu nedenle sebep, tipikliğin kapsamını ne daraltır ne de genişletir⁹¹. Dolayısıyla fiilin sebebi, hakaret suçunun tipiklik değerlendirmesinde belirleyici değildir⁹².

90 Koca, M. ve Üzülmüş, İ. (2017). *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, Ankara: Adalet Yayınevi, s. 432. Tezcan, D., Erdem, M. R. ve Önok, M. (2020). *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 634; Yaşar, O., Gökcan, H. T. ve Artuç, M. (2014). *Yorumlu ve Uygulamalı Türk Ceza Kanunu – Üçüncü Cilt*, Ankara: Adalet Yayınevi, s. 4123; Doğan, R. (2021). “Hakaret Suçu ve AİHM Kararlarında İfade Özgürlüğünün Sınırları”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, C. 9., S. 17., s. 201.

91 Tipiklik “suç kalıbı” olarak da anılmaktadır. Suç kalını, önceden hazırlanmış soyut ve değişmez bir biçimdir (Bkz. Zafer, H. (2021). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, İstanbul: Beta Yayınları, s. 231.

92 Kanun koyucu, tipik fiili tanımlarken sebebe veya tahrik yaratan koşullara yer vermemiş; bu tür olguların tipiklik dışında değerlendirilmesini öngörmüştür. Dolayısıyla fiilin sebebi, tipikliğin kapsamını daraltan veya genişleten bir işlev görmez.

B. SEBEBİN HUKUKA AYKIRILIK UNSURU BAKIMINDAN İŞLEVİ

Hukuka aykırılık suçun yapısında tipe uygunluktan sonra ikinci aşamayı oluşturur⁹³. Tipe uygun fiilin hukuka uygun olmasını sağlayan bir nedenin bulunup bulunmadığı ayrıca araştırılmalıdır⁹⁴. Tipik bir davranışın belirlenmesinin ardından söz konusu davranışı haksızlık olmaktan çıkarabilecek herhangi bir belirti ya da iddianın varlığı, bu durumun bir hukuka uygunluk nedeni doğurup doğurmadığının araştırılmasını gerektirir⁹⁵. Hakaret suçu bakımından “sebe” ifade özgürlüğünün kullanıldığının düşünülmesine neden olan bir gösterge niteliğindedir.

Hakaret suçu bakımından ifade özgürlüğü, anayasal bir değer olarak belli istisnaların dışında bir hukuka uygunluk nedeni niteliği taşımaktadır⁹⁶. Bu nedenle tipik bir hakaret fiili söz konusu olsa dahi ifade özgürlüğünün koruduğu alan içinde kalan söylemler hukuka aykırı sayılmamalıdır. Fiilin sebebi ise bu anayasal koruma alanının sınırlarının belirlenmesinde bir ölçüt işlevi görür. Bununla birlikte sebep, koruma alanını tek başına genişleten veya daraltan bağımsız bir neden değildir.

Bu nedenle sebep unsuru, tipiklik alanında işlevsiz olmasına karşın hukuka aykırılık değerlendirmesinde anlam kazanmaktadır. Ancak bu anlam, sebebin kendi başına hukuka uygunluk doğuran bağımsız bir neden olmasından değil ifade

93 Koca, M. ve Üzülmüş, İ. (2021). s. 264.

94 Özgenç, İ. (2024). s. 313; Koca, M. ve Üzülmüş, İ. (2021). s. 264, 265.

95 Dülger, M. V. (2023). s. 276.

96 Anayasa Mahkemesi ve AİHM kararlarında, sadece ceza müeyyidesinin orantısız bulunması ya da caydırıcı etki doğurması nedeniyle ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine dair değerlendirmelere rastlanabilir (Bkz. *Niskasaari ve diğerleri/Finlandiya*, B. No: 37520/07, 6/7/2010, § 78; *Şükrü Gündüz*, B. No: 2016/29297, 8/9/2020, § 11. Bu değerlendirmelere göre ifade özgürlüğü istisnai olarak hakaret fiilinin hukuka aykırı niteliğini ortadan kaldırmamakta; bir cezazırlık ya da cezada indirim yapılmasını gerektiren bir niteliğe bürünmektedir.

özgürlüğü yardımcı bir ölçüt oluşturmamasından kaynaklanır. Sebep; ifadenin belirli bir olay, açıklama veya davranışa tepki olarak doğup doğmadığını ortaya koyarak “bir hakkın kullanılması” hukuka uygunluk nedeninin sınırlarının çizilmesine katkı sağlar. Dolayısıyla sebebin yokluğu, ifadenin bağlamdan kopması ve tamamen saldırı niteliğine bürünmesi nedeniyle koruma alanını daraltabilir.

Bu yönüyle bağlamsal bir unsur olan sebep, ifade özgürlüğünün anayasal koruma alanının tespitinde tek başına belirleyici değildir. Söz konusu ifadenin bir hakkın kullanılması kapsamında kalıp kalmadığının belirlenmesi bakımından sebep yalnızca diğer kriterlerle birlikte değer kazanır. Bu husus, AYM’nin yerleşik içtihadında da açıkça görülmektedir: Mahkeme birçok kararında ifadeyi ortaya çıkaran bağlamı, ifade özgürlüğü ile itibarın korunması dengesi içinde ele almakta⁹⁷ ve özellikle sebebin bulunmadığı hâllerde kişisel saldırı niteliğine dönüşen ifadeleri koruma alanı dışında bırakmaktadır⁹⁸.

C. SEBEBİN KUSURLULUK BAKIMINDAN İŞLEVİ

Fiilin haksızlık niteliği hukuka aykırılık incelemesinde tartışılmaktadır. Buna karşılık kusur “suçun yapısında tipikliğin maddi ve manevi unsurları ile hukuka aykırılık unsurunun oluşmasının” tespitinden sonra incelenmektedir⁹⁹. Dolayısıyla kusurluluk bakımından ele alınan bir eylem, unsurları itibarıyla varlığı kabul edilen bir suçu ifade eder. Bu çerçevede kusur¹⁰⁰ failin suç olarak tanımlanan eylemi (haksızlığı) nedeniyle kınanıp kınanamayacağıyla ilgilidir¹⁰¹.

97 Mustafa Hidayet Vahapoğlu, §§ 36-40; Aziz Yıldırım (6), § 14; Çağrı Yılmaz, § 39; Safure Güneş, § 40; Bekir Çeper ve diğerleri, §§ 28-30.

98 Orhan Aydın, § 14; Ceyhan Tunç, § 43; Azat Yıldırım, § 40 (Ayrıntılı değerlendirme için “I-A. Sebebin Yokluğu: Nedensiz İfade ve Koruma Alanı Sorunu” başlığı altındaki açıklamalara bakınız).

99 Koca, M. ve Üzülmüş, İ. (2021). s. 310.

100 Kusur, fail ile fiili arasındaki sübjektif-manevi bağı ifade etmektedir. (Farklı değerlendirme için bkz. Hafizoğulları, Z. ve Özen, M. (2021). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara: US-A Yayıncılık, s. 261).

101 Koca, M. ve Üzülmüş, İ. (2021). s. 310.

Sebebin ceza hukukundaki asıl belirleyici rolü kusurluluk değerlendirmesinde ortaya çıkar. Türk Ceza Kanunu, kusurluluk değerlendirmesinde suça konu fiilin sebebine haksız tahrik düzenlemesiyle tüm suçlar bakımından değer atfetmiştir¹⁰². Bunun yanında sadece hakaret suçu bakımından kabul ettiği özel haksız tahrik hâlleri ile hakaret fiilinin sebebinin diğer suçlara nazaran daha değerli kılmasıdır.

TCK'nın 129. maddesinde, hakaret suçunun haksız bir fiile ya da kasten yaralama suçuna tepki olarak veya karşılıklı hakaret şeklinde işlenmesi hâlleri, cezada indirim yapılmasını ya da ceza verilmemesini gerektiren özel sebepler olarak düzenlenmiştir. Bu hâllerin TCK'nın 29. maddesinde düzenlenen "*haksız tahrik*" kurumunun hakaret suçuna özgü özel görünümüleri olduğu söylenebilir¹⁰³. Dolayısıyla 129. madde ile hakaret suçu açısından üç farklı özel haksız tahrik hâli belirlenmiştir.

Haksız tahrikin TCK'nın 129. maddesinde ayrıca düzenlenmesinin nedeni, hakaret suçunda haksız tahrikin ceza sorumluluğu üzerinde farklı bir etkiye sahip olmasıdır¹⁰⁴. TCK'nın 29. maddesinde yer alan genel haksız tahrik hâli, failin kusurluluğunu ve buna bağlı olarak cezasını yalnızca azaltıcı bir etki doğururken 129. maddede öngörülen haksız tahrik hâli,

102 Kusurluluğu etkileyen nedenler, TCK'nın "*Ceza Sorumluluğunu Kaldıran veya Azaltan Nedenler*" başlıklı ikinci bölümünde, hukuka uygunluk nedenleriyle birlikte düzenlenmiştir. Bu nedenler, kusurluluğu tamamen ortadan kaldırarak ya da azaltarak failin ceza sorumluluğu üzerinde etki doğurur. Aynı bölümde yer almaları, hukuka uygunluk nedenleri ile kusurluluğu etkileyen nedenler arasındaki ayrımın belirginliğini azaltmıştır (Bkz. Turabi, S. (2012). "*Kusurluluk ve Kusurluluğu Etkileyen Hâller*", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, C. 25., S. 101., s. 268-271). Bununla birlikte genel kabul gören yaklaşıma göre "*hukuka aykırı ancak bağlayıcı bir emrin yerine getirilmesi*", "*zorunluluk hâli*", "*meşru savunmada sınırın aşılması*", "*cebir veya tehditle irade yeteneğinin etkilenmesi*", "*haksız tahrik*", "*yaş küçüklüğü*", "*sağır ve dilsizlik*", "*akıl hastalığı*" ile "*alkol veya uyuşturucu madde etkisinde olma*" hâlleri kusurluluğu etkileyen nedenler arasında sayılmaktadır (Bkz. Koca, M. ve Üzülmöz, İ. 2021. s. 317).

103 Kayaç, M. (2008). *Şerefe Karşı Suçlar*, Ankara: Adalet Yayınevi, s. 262.

104 Koca, M. ve Üzülmöz, İ. (2017). s. 454.

cezaı azaltma olasılığının yanı sıra tamamen ortadan kaldırılabilmekle yeteneğine sahiptir¹⁰⁵. Hakaret suçunda özel haksız tahrik hâlleri, sebep unsurunun failin kınanabilirliğini doğrudan etkileyen normatif bir değer taşıdığını gösterir.

Kanun'un 129. maddesinde bazı durumlarda failin cezalandırılmayacağı, bazı durumlarda ise hâkimin ceza vermekten kaçınabileceği açıkça düzenlenmiştir. Bu nedenle hakaret suçunda 129. maddede belirtilen özel tahrik koşullarından biri mevcutsa genel hüküm olan 29. madde değil özel hüküm niteliğindeki 129. madde uygulanmalıdır¹⁰⁶.

Bununla birlikte bu özel tahrik hâllerinin yalnızca kusurluluk aşamasında ele alınmasının dogmatik açıdan eksik kalacağı değerlendirilmektedir. Zira hakaret fiilinin arkasındaki sebep, çoğu durumda ifadenin bağlamını oluşturan ve onu provoke eden bir eyleme dayanır. Bu tür sebepler, ifade özgürlüğünün koruma alanının belirlenmesinde AYM ve AİHM içtihadının sürekli olarak dikkate aldığı önemli bir kriterdir¹⁰⁷. Bu nedenle bu sebeplerin hukuka aykırılık değerlendirmesinde göz ardı edilmemesi gerekir.

Nitekim kasten yaralama, haksız fiil ya da önceki bir haka-

105 Koca, M. ve Üzülmüş, İ. (2017). s. 454; Yenidünya, A. C. ve Alşahin, M. E. (2007). "Bireyin Şerefine Karşı Suçlar", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, C. 19., S. 68., s. 76.

106 Tezcan, D., Erdem, M. R. ve Önok, M. (2020). s. 660; Özbek, V. Ö., Doğan, K. ve Bacaksız, P. (2022). *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 540; Centel, N., Zafer, H. ve Çakmut, Ö. (2021). *Kişilere Karşı İşlenen Suçlar – Birinci Cilt*, İstanbul: Beta Yayınları, s. 269; Yenidünya, A. C. ve Alşahin, M. E. (2007). s. 76; Yargıtay 4. Ceza Dairesi bir kararında; sanığın, hakaret eylemini katılanın kendisine yönelik haksız fiili üzerine gerçekleştirdiğinin kabul edilmesi karşısında, hakaret suçuna ilişkin daha lehe düzenlemeler içeren TCK'nın 129. maddesindeki özel tahrik hükmü yerine aynı Kanunun genel tahrik kurumunu düzenleyen 29. maddesinin uygulanmasını hukuka aykırı bulmuştur (Anılan karar için bkz. Yargıtay 4 Ceza Dairesi, E.2020/31673 K.2023/1005, 13/2/2023). (Çalışma içerisinde ele alınan ilk derece mahkemesi ve Yargıtay kararlarına, Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi (UYAP) üzerinden ulaşılmıştır. UYAP sisteminde kayıtlı olmayan kararlara yapılan atfa ilişkin kaynak bilgisi ayrıca belirtilmiştir)).

107 Ayrıntılı değerlendirme için "I-B. Sebebin Değeri ve Normatif Ağırlığı" başlığı altındaki açıklamalara bakınız.

retin oluşturduğu bağlam, pek çok olayda tartışmalı ifadenin haklı değilse bile makul görünmesine neden olabilecektir. Dolayısıyla özel tahrik oluşturan sebepler, kusurluluk değerlendirilmesinden önce fiilin hukuka aykırılığının belirlenmesinde ele alınmalıdır. Bu aşamada söz konusu sebepler, hukuka aykırılığı kaldıran bağımsız bir neden olarak değil ifadenin anayasal korumadan yararlanıp yararlanamayacağının tespitinde etkili olan ancak tek başına yeterli görülmeyen bağlamsal unsurlar olarak değerlendirilmelidir.

Hukuka aykırılık bu değerlendirme sonucunda ortadan kalkmıyorsa kusurluluk aşamasına geçilerek failin kişisel hak-sızlık yükü belirlenir. Böylece hem ceza hukuku sistematigiyle hem de ifade özgürlüğünün normatif sınırlarıyla uyumlu bir yaklaşım benimsenmiş olur. Bu yaklaşım, fiilin sebebinin suç teorisinin ilgili aşamalarında doğru şekilde konumlandırılmasını sağlayarak hakaret suçunun dogmatik yapısını daha net ve tutarlı bir zemine oturtmaktadır.

III. SEBEP UNSURUNUN FARKLI İŞLEVLERİ

Hakaret suçunda “sebepe” olarak adlandırılan olgunun ceza hukuku ve insan hakları hukukunda farklı işlevler üstlenmesi bir çatışmadan kaynaklanmaz. Bu farklılık, ceza hukukunun suç teorisine dayalı yapısı ile ifade özgürlüğünün bağlam merkezli koruma anlayışının farklı yöntemler izlemesinden kaynaklanır. Bu nedenle yapılacak değerlendirme, iki hukuk alanını karşı karşıya getiren bir analiz olarak değil sebep unsurunun hukuka aykırılık ve kusurluluk aşamalarında üstlendiği farklı rollerin açıklanması şeklinde kurgulanmalıdır. Bu yaklaşım, Anayasa Mahkemesi kararlarının objektif etkisi¹⁰⁸

108 Anayasa Mahkemesi kararlarının objektif etkisi ile ilgili ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. Gökcan, H. T. (2024). “Anayasal Denetimin Fonksiyonları Bağlamında Türk Anayasa Mahkemesinin Hak İhlali Kararlarının Objektif Etkisinin Anayasal Temelleri Üzerine Bir İnceleme”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 41., S. 1.; Akçıl, Y. (2022). “Bireysel Başvuru Kararlarının Subjektif ve Objektif Etkisinin İdari Yargı Yönünden İncelenmesi”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 39., S.1.; Bağcı, B. (2024). “Bireysel Başvuru Kararlarının Objektif İşlevi”, içinde Yıldırım, E. v.d., (Der.), *Prof. Dr. Zühtü Arslan’a Armağan – Birinci Cilt*. (ss. 1007-1036), Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.

gereği ceza hukukunun anayasallaşan boyutunu da görünür kılmaktadır.

A. Hakaret Suçunda Sebep Unsurunun Çift Yönlü İşlevi

Sebep unsuru, insan hakları hukuku bakımından ifadenin demokratik toplumda ne ölçüde makul karşılanabileceğini belirleyen bağlamsal bir kriterdir. Bu hukuk dalında “sebep”, ifade sahibinin sözlerini dile getirmesine yol açan veya bu sözlerin anlamını şekillendiren olguların tümünü kapsar. Bu kapsam; önceki açıklamaları¹⁰⁹, politik tartışmaları¹¹⁰, sosyal medya polemiklerini¹¹¹, kamusal olayları¹¹² ve ifadenin ortaya çıktığı sosyal bağlamı içine alacak şekilde geniştir. Bu sebeplerin ortak özelliği, ifade sahibinin söylemde bulunma motivasyonunu etkileyen ve ifadenin toplumsal anlamını belirleyen unsurlar olmalarıdır.

Ceza hukukunda ise sebep çok daha dar ve teknik bir içeriğe sahiptir. TCK’daki düzenlemeler göre sebep, esas olarak haksız tahrik kurumuyla bağlantılıdır ve fail merkezli bir değerlendirme alanı oluşturur. Bu hâliyle sebebin yalnızca failin kendisine veya makul derecede yakınlarına¹¹³ yönelen hukuka aykırı bir eylem olabileceği ifade edilmelidir¹¹⁴. Bu nedenle

109 Sami Selçuk, §§ 41-42.

110 *Unabhängige Initiative Informationsvielfalt/Avusturya*, §§ 41-43; Şaban Sevinç, B. No: 2016/36782, 28/11/2019, §§ 40-44; Kemal Kılıçdaroğlu (9), §§ 13-14.

111 Erdal Öner, § 16.

112 Gökhan Çalışkan, § 42.

113 Bu ilişki “çok yakınlık” (Bkz. Kayaççiçek, M. (2008). s. 311) ya da “sıkı bir yakınlık” (Bkz. Erman, S. ve Özek, Ç. (1994). *Ceza Hukuku Özel Bölüm – Kişilere Karşı İşlenen Suçlar (TCK 448-490)*, İstanbul: Dünya Yayıncılık, s. 329) kavramı ile de açıklanmaya çalışılmıştır.

114 Özbek, V. Ö., Doğan, K. ve Bacaksız, P. (2022). s. 540; Koca, M. ve Üzülmüş, İ. (2017). s. 455; Karşı görüş için bkz. Tezcan, D., Erdem, M. R. ve Önok, M. (2020). s. 661; Centel, N., Zafer, H. ve Çakmut, Ö. (2021). s. 269; Yenidünya, A. C. ve Alşahin, M. E. (2007). s. 78; Kayaççiçek, M. (2008). s. 282; Yargıtay 4. Ceza Dairesi; “hakaret suçunu kamera kayıtlarını izlediklerinde çocuklarının darp edildiklerini görmeleri üzerine haksız fiile tepki olarak” işledikleri anlaşıldığından haklarında ceza verilmesine yer olmadığına karar verilen sanıkların hakkındaki hükmün onanmasına karar vermiştir (Anılan kararlar için bkz. Ankara Batı 3. Asliye Ceza

ceza hukukundaki sebep fail odaklı bir yapıdayken insan hakları içtihadındaki sebep ifade odaklı bir mahiyet taşır. Her iki kavramın farklı işlevlere sahip olması bir çatışmanın değil suç teorisinin katmanlı yapısının doğal gereğidir: İnsan hakları hukukunun sebep anlayışı hukuka aykırılık, ceza hukukunun sebep anlayışı ise kusurluluk düzleminde işlev görür.

B. Suç Teorisi Bağlamında Ayrışmanın Temeli: Hukuka Aykırılık-Kusurluluk

Sebeb unsurunun iki farklı alanda farklı sonuçlar doğurmasının temel nedeni, suç teorisinin katmanlı yapısıdır. Hakaret fiilinin anayasal boyutu hukuka aykırılık aşamasında ele alınırken haksız tahrik yalnızca kusurluluğa etki eder. Bu nedenle sebebin insan hakları boyutundaki geniş kavranışı ile ceza hukukundaki teknik yapısı aynı düzlemde karşılaştırılmaz, her biri suç teorisinin farklı katmanlarında işlev görür.

Ceza hukuku öğretisinde hakaret suçu bakımından ifade özgürlüğünün etkisi çoğunlukla belirli hukuka uygunluk nedenleri üzerinden açıklanmaktadır. Bu kapsamda özellikle düşünceyi açıklama ve eleştiri hakkı, basının haber verme hakkı, ihbar ve şikâyet hakkı ile iddia ve savunma dokunulmazlığı üzerinde durulmaktadır¹¹⁵. Bu kurumların ortak özelliği, hakaret suçuna konu fiilin hukuka aykırılığının değerlendirilmesinde belirleyici rol oynamaları ve belirli şartlar altında tipik fiilin hukuka uygun kabul edilmesine imkân sağlamalarıdır. Bu nedenle öğretilerde hakaret suçunun değerlendirilmesinde yalnızca kullanılan sözlerin içeriğine değil sözlerin ortaya çıktığı bağlama, açıklamanın amacına ve kullanıldığı hukuki zemine de önem atfedilmektedir¹¹⁶.

Mahkemesi, E.2019/923, K.2020/151, 20/02/2020-Yargıtay 4. Ceza Dairesi, E.2023/1536, K.2025/9146, 15/5/2025).

115 Aydın, D. (2013). “Türk Ceza Kanunu’nda Hakaret Suçu”, Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan, İstanbul, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Özel Sayı*, C. 19., S. 2., s. 897-902; Tezcan, D., Erdem, M. R. ve Önok, M. (2020). s. 652-660; Koca/Üzülmüş, s. 441-541. Özbek, V. Ö., Doğan, K. ve Bacaksız, P. (2022). s. 529-536.

116 Eleştiri hakkı ile haber verme hakkı, hakaret suçu bakımından

Sebeup unsurunun normatif önemi de tam bu noktada ortaya çıkmaktadır. Türk ceza hukukunda sebeup, geleneksel olarak kusurluluk alanında ve özellikle haksız tahrik kurumuyla ilişkilendirilen bir kavramdır¹¹⁷. Buna karşılık hakaret suçı bakımından ifadenin sebebi, yalnızca kusurluluğa etki eden bir unsur olarak değerlendirilmemelidir. Belirli bir olay, açıklama, davranış veya kamusal tartışmaya tepki olarak ortaya çıkan bir ifadenin varlığı meselenin yalnızca hakaret suçı perspektifinden değerlendirilmesini yetersiz hâle getirebilir. Böyle bir durumda sebeup, ifade özgürlüğü bağlamında da değerlendirilmesini gerektiren normatif bir gösterge niteliği kazanır.

Bu nedenle makul ve anlaşılabilir bir sebebin tespit edilebildiği durumlarda tipik fiilin hukuka aykırı olduğu yönündeki ilk görünüş karinesinin doğrudan uygulanması her zaman mümkün olmayabilir. Sebebin varlığı mahkemeyi tipik fiilin hukuka aykırılığı yönündeki karineyi sorgulamaya ve öncelikle suça konu açıklamanın ifade özgürlüğünün koruma alanı içinde kalıp kalmadığını araştırmaya yöneltir. Zira makul ve anlaşılabilir bir sebeup, ifadenin belirli bir olay, açıklama veya davranışa tepki olarak ortaya çıkmış olabileceğini göstermektedir. Böyle bir durumda hakaret suçuna ilişkin de-

uygulamada en sık başvuru hukuka uygunluk nedenleri arasında yer almaktadır. Bu kapsamda bir açıklamanın eleştiri niteliğinde olup olmadığı, kamusal bir tartışmaya katkı sağlayıp sağlamadığı, açıklamanın güncel ve gerçek olgulara dayanıp dayanmadığı, açıklama ile konu arasında fikrî bağ bulunup bulunmadığı gibi ölçütler kullanılmaktadır (Bkz. Arısoy, M. (2007). “Hakaret”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, C. 20., S. 72., s. 175-176). Benzer şekilde öğretide eleştiri hakkının TCK m. 26/1’de düzenlenen hakkın kullanılması hukuka uygunluk nedeninin bir görünümü olduğu ve değerlendirmede yalnızca kullanılan sözlere değil açıklamanın bütününe bakılması gerektiği belirtilmektedir (Bkz. Yılmazlar, E. G. (2015). *Hakaret Suçu Bağlamında Eleştiri Hakkı*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s. 84-87).

- 117 Tezcan, D., Erdem, M. R. ve Önok, M. (2020). s. 660; Özbek, V. Ö., Doğan, K. ve Bacaksız, P. (2022). s. 540; Centel, N., Zafer, H. ve Çakmut, Ö. (2021). s. 269; Yenidünya, A. C. ve Alşahin, M. E. (2007). s. 76; Kayañççek, M. (2008). s. 262.

ğerlendirme yalnızca kullanılan sözlerin içeriğiyle sınırlı tutulamaz, ifade özgürlüğü ile itibarın korunması hakkı arasında anayasal bir dengeleme yapılması gerekir. Bu inceleme sonucunda ifadenin bir hakkın kullanılması kapsamında kaldığı sonucuna ulaşırsa tipik fiil hukuka aykırı sayılmayacaktır. Buna karşılık ifade özgürlüğünün sınırlarının aşıldığı sonucuna ulaşılması hâlinde aynı sebep bu kez kusurluluk aşamasında ve özellikle TCK'nın 29. ile 129. maddelerinde düzenlenen kurumlar çerçevesinde ayrıca değerlendirilebilecektir.

Bu çerçevede sebep unsurunun suç teorisinin farklı aşamalarında farklı işlevler üstlenmesi bir çelişki olarak değil katmanlı suç teorisinin doğal sonucu olarak görülmelidir. Sebep, hukuka aykırılık aşamasında ifade özgürlüğüne ilişkin anayasal incelemenin yapılmasını gerekli kılan bir unsur olarak ortaya çıkabilirken kusurluluk aşamasında failin kınanabilirliğini azaltan veya ortadan kaldıran bir etken olarak işlev görebilmektedir. Böylece aynı olgu, suç teorisinin farklı aşamalarında farklı normatif roller üstlenmekte; hukuka aykırılık aşamasında ifade özgürlüğüne ilişkin anayasal incelemeyi tetikleyen bir unsur, kusurluluk aşamasında ise failin kişisel haksızlık yükünü etkileyen bir veri olarak işlev görmektedir. Bu ayrım gözetildiğinde insan hakları içtihadı ile ceza hukuku arasında görünürde var olan gerilim ortadan kalkmakta, her iki yaklaşımın kendi işlevsel sınırları içinde uyumlu biçimde hareket ettiği anlaşılmaktadır.

C. Objektif Etki Teorisi Bağlamında Yaklaşımların Bütünleştirilmesi

İfade özgürlüğünün anayasal düzeyde güvence altına alınması, ceza hukuku normlarının da bu hak bağlamında yorumlanmasını zorunlu kılar¹¹⁸. Hakaret niteliğindeki bir açıklama

118 Ergül, O. (2018). "Bireysel Başvuru Üzerinden Hukuk Metoduna Odaklanmak: Norm Somutlaşması, İhmal Yaptırımı ve İçtihat Farklılığı Özelinde Bir Genel Değerlendirme", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 35., S. 1., s. 226; Koca, M. ve Bulut, N. (2024). "Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Üzerine Verdiği Kararların Objektif Etkisi", içinde Yıldırım, E.

incelenirken çoğu zaman failin ifade özgürlüğü ile muhatabın itibarının korunması hakkı karşı karşıya gelir¹¹⁹. Dolayısıyla hakaret suçuna ilişkin bir yargılamada ifade özgürlüğü ve itibarın korunması hakkı görmezden gelinerek sonuca varılamaz.

Anayasa Mahkemesi ve AİHM özellikle hakaret eylemleri bakımından anılan hak ve özgürlüğün dengelenmesinde dikkate alınabilecek oldukça zengin ve belirleyici bir içtihat oluşturmuştur. AYM, hakaret fiili nedeniyle uygulanan yaptırımın ifade özgürlüğü üzerindeki etkisini değerlendirdiği pek çok kararında söz konusu içtihatla şekillenen ölçütler uygulanmadan sonuca ulaşılmasının ifade özgürlüğünün ihlaliyle sonuçlanacağını açıkça vurgulamıştır¹²⁰.

AYM'nin ve AİHM'in ifade özgürlüğüne ilişkin içtihatları, yalnızca ceza normlarının uygulanma şeklini değil haksızlığın ve hukuka aykırılığın nasıl tespit edileceğini de belirlemektedir. Bu durum, anayasal hakların ceza hukuku üzerinde etkisinin tipik bir görünümüdür¹²¹. Söz konusu etki sayesinde

vd. (Der.), Prof. Dr. Zühtü Arslan'a Armağan – İkinci Cilt. (ss. 1443-1464), Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 1461; Gökcan, H. T. (2024). s. 80.

119 Doğru, O. ve Nalbant, A. (2013). *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi, Açıklama ve Önemli Kararlar – İkinci Cilt*, Ankara: Pozitif Matbaa, s. 232.

120 Hasip Kaplan (4), B. No: 2016/25640, 15/3/2022, § 35; Ufuk Çorbacı, B. No: 2016/15118, 9/9/2020, §§ 36-37; Fatma Nida Olçar, B. No: 2014/5456, 8/2/2018, §§ 28-30; Metin Çapar, B. No: 2018/12551, 16/12/2020, § 40. AİHM de aynı şekilde belirlediği ölçütler uygulanmadan yaptırım uygulandığı hâllerde sırf bu sebeple ifade özgürlüğünün ihlal edilebileceğini kabul etmiştir (Blz. *Österreichischer/Avusturya*, B. No: 35841/02, 7/12/2006, § 69; *Dabrowski/Polonya*, B. No: 18235/02, 1/12/2006, § 35; *Kwiecień/Polonya*, B. No: 51744/99, 9/1/2007, § 52.

121 Bir kimsenin cezalandırılmasına esas alınan fiilin anayasal bir hakkın kullanımı kapsamında olabileceğine dair makul bir şüphe bulunduğu ceza mahkemeleri öncelikle somut eylemin ilgili hakkın koruma alanı içinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini araştırmalıdır. Buna göre kural olarak hakaret suçuna konu ifadenin makul bir sebebinin tespit edilebildiği herhalde derece mahkemeleri fiilin ifade özgürlüğü kapsamında kalıp kalmadığını belirlemelidir. Buradaki temel mesele, eylemin anayasal bir hakkın koruma alanı ve sınırları içinde kalıp kalmadığının tespittir. Bu durumda suçun tipiklik unsurunun

insan hakları hukukunun geniş ve bağlam odaklı sebep değerlendirilmesi, ceza hukukunun dar tahrik kavramıyla bütünleşmektedir. Bu bütünleşmenin en görünür sonucu, hakaret fiiline ilişkin hukuka aykırılık incelemesinde ortaya çıkmaktadır. Hakaret suçu bakımından ifade özgürlüğü, anayasal bir değer olarak belirli koşullar altında bir hakkın kullanılması kapsamında hukuka uygunluk nedeni oluşturabilmektedir. Özellikle belirli bir olay, açıklama, davranış veya kamusal tartışmaya tepki olarak ortaya çıkan ifadelerde öncelikle söz konusu açıklamanın ifade özgürlüğünün koruma alanı içinde kalıp kalmadığının değerlendirilmesi gerekir.

Sebepler unsurunun hukuka aykırılık aşamasındaki işlevi de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Sebep, tek başına fiili hukuka uygun hâle getiren bağımsız bir neden değildir. Bununla birlikte makul ve anlaşılabilir bir sebebin bulunması, ifadenin salt kişisel saldırı niteliğinde olmayabileceğini ve anayasal korumadan yararlanma ihtimalinin ortaya çıktığını gösterir. Bu nedenle sebebin varlığı, mahkemeyi tipik fiilin hukuka aykırılığı yönündeki ilk görünüş karinesiyle yetinmemeye ve ifade özgürlüğü ile itibarın korunması hakkı arasında anayasal bir dengeleme yapmaya yöneltir. Bu inceleme sonucunda ifadenin bir hakkın kullanılması kapsamında kaldığı sonucuna ulaşırsa tipik fiil hukuka aykırı sayılmayacak, buna karşılık ifade özgürlüğünün sınırlarının aşıldığının tespiti hâlinde hukuka aykırılık unsurunun gerçekleştiği kabul edilecektir. Öte yandan aynı sebep, kusurluluk aşamasında failin kınanabilirliğinin düzeyini belirleyen normatif bir neden hâline gelecektir.

Bu çift katmanlı işlev, hakaret suçunun hem anayasal hem

oluşmadığının ileri sürülmesi tutarlı görünmemektedir. Zira sorun, fiilin kanuni tanıma uygun olup olmadığı değil anayasal bir hakkın kullanımı çerçevesinde hukuka uygun sayılıp sayılmayacağıdır. Aksi yönde bir yaklaşım, ceza hukukunun anayasa hukuku tarafından kavramsal olarak dönüştürülmesi veya “kolonize edilmesi” şeklinde ifade edilebilecek bir teknik sonuca da zemin hazırlayabilir (Bkz. Kılıç, A. Ş. (2025). *Maddi Ceza Hukukunda Anayasal Hakların Korunması*, Ankara: Adalet Yayınevi, s. 169-170).

dogmatik boyutunu kavramak için zorunludur ve sebep unsurunun ceza hukuku ile insan hakları yaklaşımları arasında köprü kuran normatif bir araç olduğunu ortaya koyar.

SONUÇ

Hakaret suçuna ilişkin değerlendirmelerde tartışmalı ifadenin içeriği kadar bu ifadenin hangi sebeple ve hangi bağlamda ortaya çıktığı da belirleyici öneme sahiptir. Çünkü bu tür uyuşmazlıklarda ifade özgürlüğü ile şeref ve itibarın korunması hakkı zorunlu olarak karşı karşıya gelmektedir. Her iki hakkın da anayasal güvence altında bulunması değerlendirmelerin bağlam temelli bir dengeleme çerçevesinde yapılmasını gerekli kılar.

AYM ve AİHM içtihadı, hakaret suçunun değerlendirilmesinde kullanılacak kriterleri sistematik bir bütünlüğe kavuşturmuştur. Bu ölçütler, sadece bireysel başvuru mekanizmasına özgü ilkeler değil anayasal hakların yorumundan kaynaklanan ve ceza yargılamasında da objektif etki doğuran normatif araçlardır. Bu nedenle söz konusu ölçütler dikkate alınmaksızın kurulan bir mahkûmiyet hükmü, muhakeme tekniği bakımından bir eksiklik yaratmasının yanı sıra ifade özgürlüğünün özünü zedeleyen bir yaklaşım niteliği taşır.

Bu çerçevede sebep unsuru, insan hakları hukuku bakımından ifadenin demokratik toplumda ne ölçüde makul karşılanabileceğini belirleyen bağlamsal bir kriterdir. Ceza hukukunda ise sebep, suç teorisinin kusurluluk aşamasına yerleştirilmiş teknik bir kategoridir. TCK'nın 29. ve 129. maddeleri, sebebi yalnızca failin kendisine veya yakınlarına yönelen hukuka aykırı bir eylemle sınırlar ve bu sebep kusurluluğu azaltan veya ortadan kaldıran sonuçlar doğurur. Bu nedenle ceza hukukundaki sebep fail odaklı bir yapıdayken insan hakları içtihadındaki sebep ifade odaklı bir mahiyet taşır. İnsan hakları hukukunun sebep anlayışı hukuka aykırılık, ceza hukukunun sebep anlayışı ise kusurluluk düzleminde işlev görür.

Bu çalışmada gösterildiği üzere hakaret suçunda tartışmalı ifadenin makul bir sebebinin bulunması kanun sistematüğinde var olan “*tipik fiil hukuka aykırıdır*” karinesini etkisizleştirecek ölçüde etkili bir unsurdur. Çünkü AYM ve AİHM’e göre sebebin bulunması, ifadenin kişisel saldırı niteliğinden uzaklaştığını gösterir ve bu durumda ilk yapılması gereken fiilin ifade özgürlüğü kapsamında kalıp kalmadığının değerlendirilmesidir. Bu değerlendirme yapılmaksızın kurulan mahkûmiyet kararları hem anayasal hem uluslararası içtihatlarla aykırı olacaktır.

Sebebin bulunmadığı hâller ise farklı değerlendirmeleri mümkün kılar. Sebepsiz kişisel saldırının varlığının tespit edildiği olaylarda dengeleme ölçütlerinin daha sınırlı uygulanabileceği veya bazı durumlarda asgari bir inceleme ile yetinilebileceği söylenebilir.

Sonuç olarak sebep unsuru insan hakları hukukunda koruma alanını belirleyen bağlamsal bir ölçüt olarak işlev görürken ceza hukukunda failin kınanabilirliğini etkileyen normatif bir kategori olarak önem kazanmaktadır. Bu çift katmanlı yapı, sebep unsurunun hem hukuka aykırılık hem kusurluluk düzeyinde normatif değer taşıdığı fakat her aşamada farklı fonksiyonlara sahip olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

Bu çalışma, sebep unsurunun ceza hukuku ile insan hakları hukuku arasındaki ilişkiyi görünür kılan, iki alanı karşı karşıya getirmeden birbirini tamamlayan bir yapı sunduğunu ortaya koymuştur. Hakaret suçuna ilişkin sağlıklı, öngörülebilir ve hak eksenli bir yaklaşımın inşası ancak sebep unsurunun çift yönlü işlevinin ceza yargılamasında dikkate alınmasıyla mümkün olacaktır. İfade özgürlüğünün ve itibarın korunması hakkının etkin biçimde güvence altına alınmasını sağlayan bu yaklaşım ceza hukukunun anayasallaşan yapısıyla uyumlu, normatif olarak tutarlı bir çerçeve sunar.

KAYNAKÇA

- AKÇİL, Yılmaz (2022). “Bireysel Başvuru Kararlarının Subjektif ve Objektif Etkisinin İdari Yargı Yönünden İncelenmesi”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 39., S. 1., ss. 1-40.
- ARISOY, Mine (2007). “Hakaret”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, C. 20., S. 72., ss. 152-205.
- ARSLAN, Zühtü (Ed.) (2003). *ABD Yüksek Mahkeme Kararlarında İfade Özgürlüğü*, Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayını.
- ARSLAN, Zühtü (2003). “İfade Özgürlüğünün Sınırlarını Yeniden Düşünmek: “Açık ve Mevcut Tehlike”nin Tehlikeleri”, içinde Özipek, B. B. (Der.), *Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti* (ss. 49-66), Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayını.
- ARSLAN, Zühtü (2014). “Türkiye’de Anayasa Şikâyeti: Fırsatlar ve Sorunlar”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 31., S. 1., ss. 167-184.
- AYDIN, Devrim (2013). “Türk Ceza Kanunu’nda Hakaret Suçu”, Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Özel Sayı*, C. 19., S. 2., ss. 879-918.
- AYDIN, Öykü Didem (2004). *Üç Demokraside Düşünce Özgürlüğü ve Ceza Hukuku -I- Amerika Birleşik Devletleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- BAĞCI, Basri (2024). “Bireysel Başvuru Kararlarının Objektif İşlevi”, içinde Yıldırım, E. v.d. (Der.), *Prof. Dr. Zühtü Arslan’a Armağan – Birinci Cilt*. (ss. 1007-1036), Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.
- BARENDT, Eric (2009). *Freedom of Speech*, Oxford: Oxford University Press.
- BARRY, Norman P. (2003). “Hukuki ve Siyasi Açından İfade Hürriyeti”, içinde Özipek, B. (Der.), *Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti* (ss. 17-36), Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayını.
- CENGİZ, Serkan (2008). “AİHM Kararlarının İç Hukuka Etkisi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, C. 21., S. 79., ss. 334-350.

- CENTEL, Nur, ZAFER, Hamide ve ÇAKMUT, Özlem (2021). *Kişilere Karşı İşlenen Suçlar – Birinci Cilt*, İstanbul: Beta Yayınları.
- ÇAKMAK, Ufuk Ramazan (2023). “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türk Anayasa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Bireysel Başvuruda Özerk Yorum”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 18., S. 1., ss. 199-226.
- DAHL, Robert Alan (2001). *Demokrasi Üzerine*, Kadioğlu, B. (Çev.), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- DOĞAN, Recep (2021). “Hakaret Suçu ve AİHM Kararlarında İfade Özgürlüğünün Sınırları”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, C. 9., S. 17., ss. 191-239.
- DOĞRU, Osman ve NALBANT, Atilla (2013). *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi, Açıklama ve Önemli Kararlar – İkinci Cilt*, Ankara: Pozitif Matbaa.
- DÜLGER, Murat Volkan (2023). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- ERDOĞAN, Mustafa (2007). “İfade Özgürlüğü ve Sınırları”, içinde Bora, T. (Der.), *İfade Özgürlüğü İlkeler ve Türkiye* (ss. 19-37), İstanbul: İletişim Yayınları.
- ERGÜL, Ozan (2018). “Bireysel Başvuru Üzerinden Hukuk Metoduna Odaklanmak: Norm Somutlaşması, İhmal Yaptırımı ve İçtihat Farklılığı Özelinde Bir Genel Değerlendirme”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 35., S. 1., ss. 225-239.
- ERMAN, Sahir ve ÖZEK, Çetin (1994). *Ceza Hukuku Özel Bölüm – Kişilere Karşı İşlenen Suçlar (TCK 448-490)*, İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- GÖKCAN, Hasan Tahsin (2024). “Anayasal Denetimin Fonksiyonları Bağlamında Türk Anayasa Mahkemesinin Hak İhlali Kararlarının Objektif Etkisinin Anayasal Temelleri Üzerine Bir İnceleme”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 41., S. 1., ss. 1-94
- GÖREN, Zafer (2019). *Anayasa Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- GÖZLER, Kemal (2020). *İnsan Hakları Hukuku*, Bursa: Ekin Yayınevi.
- HAFIZOĞULLARI, Zeki ve ÖZEN, Muharrem (2021). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara: US-A Yayıncılık.

- HARRİS, David, O'BOYLE, Michael, BATES, Ed ve BUCKLEY, Carla (2013). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, Ankara: Avrupa Konseyi Yayını.
- HARRİS, David, O'BOYLE, Michael ve WARBRİCK, Colin (2021). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- KABOĞLU, İ. Ö. (2000). "Düşünce Özgürlüğü" içinde Tankuter, K. (Der.), *İnsan Hakları* (ss. 106-120), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- KAYANÇİÇEK, Murat (2008). *Şerefe Karşı Suçlar*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- KILIÇ, Ali Şahin (2025). *Maddi Ceza Hukukunda Anayasal Hakların Korunması*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- KOCA, Mahmut (2006). "YTCK'da Hukuka Uygunluk Sebepleri" *Ceza Hukuku Dergisi*, C. 1., S. 1., ss. 111-143.
- KOCA, Mahmut ve BULUT, Nihat (2024). "Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Üzerine Verdiği Kararların Objektif Etkisi", içinde Yıldırım, E. v.d., (Der.), *Prof. Dr. Zühtü Arslan'a Armağan – İkinci Cilt*. (ss. 1443-1464), Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.
- KOCA, Mahmut ve ÜZÜLMEZ, İlhan (2017). *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- KOCA, Mahmut ve ÜZÜLMEZ, İlhan (2021). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- MİLO, Dario (2008). *Defamation and Freedom of Speech*, Oxford: Oxford University Press.
- ÖZBEK, Veli Özer, DOĞAN, Koray ve BACAKSIZ, Pınar (2022). *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- ÖZDEMİR, Sinem Servet (2020). "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türk Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Özel Yaşama Saygı Hakkı Kapsamında Şeref ve İtibarın Korunması", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 37., S. 2., ss. 113-158.
- ÖZELER SEZİCİ, Neslihan (2022). "Amerikan Yüksek Mahkemesi Perspektifinde Yanlış İfadelerin Anayasal Koruması", *TİHEK Akademik Dergisi*, C. 5., S. 8., ss. 99-120.

- ÖZGENÇ, İzzet (2024). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- ÖZSOY, Şule (2005). "Amerika Birleşik Devletleri Hukukunda Düşünceyi Açıklama Hakkına İlişkin Standartlar", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, C. 18., S. 56., ss. 29-47.
- REICHENBACH, Hans (1978). *Selected Writings 1909-1953: Volume One*, Schneewind, E. H., Reichenbach, Maria ve Cohen, R. S. (Eds.), Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.
- SADURSKİ, Wojciech (1999) *Freedom of Speech and Its Limits*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- SCHAUER, Frederick (2002). *İfade Özgürlüğü: Felsefi Bir İnceleme*, Seçilmişoğlu, B. (Çev.), Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayını.
- SUNAY, Reyhan (2001). *İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları*, Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayını.
- TEZCAN, Durmuş, ERDEM, Mustafa Ruhan ve ÖNOK, Murat (2020). *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- TOMBUL, Didem (2023). *İfade Özgürlüğünde Caydırıcı Etki*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- TURABİ, Selami (2012). "Kusurluluk ve Kusurluluğu Etkileyen Hâller", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, C. 25., S. 101., ss. 267-292.
- YAŞAR, Osman, GÖKCAN, Hasan Tahsin ve ARTUÇ, Mustafa (2014). *Yorumlu ve Uygulamalı Türk Ceza Kanunu – Üçüncü Cilt*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- YENİDÜNYA, Ahmet Caner ve ALŞAHİN, Mehmet Emin (2007). "Bireyin Şerefine Karşı Suçlar", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, C. 19., S. 68., ss. 43-93.
- YILMAZLAR, Elif Gül (2015). *Hakaret Suçu Bağlamında Eleştiri Hakkı*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- ZAFER, Hamide (2021). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, İstanbul: Beta Yayınları.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları

Ali Çetin/Türkiye, B. No: 30905/09, 23/6/2017.

Dabrowski/Polonya, B. No: 18235/02, 1/12/2006.

Doğudan/Türkiye, B. No: 12256/21, 26/9/2023.

Handyside/Birleşik Krallık [BD], B. No: 5493/72, 7/12/1976.

Incal/Türkiye [BD], B. No: 22678/93, 9/6/1998.

Janowski/Polanya [BD], B. No: 25716/94, 21/1/1999.

Karakó/Macaristan, B. No: 39311/05, 28/4/2009.

Kwiecień/Polonya, B. No: 51744/99, 9/1/2007.

Lingens/Avusturya [BD], B. No: 9815/82, 8/7/1986.

Niskasaari ve diğerleri/Finlandiya, B. No: 37520/07, 6/7/2010.

Oberschlick/Avusturya, B. No: 11662/85, 23/5/1991.

Oberschlick/Avusturya (No.2), B. No: 20834/92, 1/7/1997.

Österreichischer/Avusturya, B. No: 35841/02, 7/12/2006.

Piermont/Fransa, B. No: 15773/89-15774/89, 27/4/1995.

Süreker/Türkiye (No.1) [BD], B. No: 26682/95, 8/7/1999.

Šabanović/Karadağ ve Sırbistan, B. No: 5995/06, 31/5/2011.

Unabhängige Initiative Informationsvielfalt/Avusturya, B. No: 28525/95, 26/2/2002.

Anayasa Mahkemesi Kararları

Adnan Oktar (3), B. No: 2013/1123, 2/10/2013.

Ali Gündüz, B. No: 2021/61126, 28/11/2024.

Azat Yıldırım, B. No: 2017/15279, 29/1/2020.

Aziz Yıldırım (6), B. No: 2022/13809, 10/7/2024.

Bekir Coşkun [GK], B. No: 2014/12151, 4/6/2015.

Bekir Çeper ve diğerleri, B. No: 2019/21707, 14/2/2024.

- Cem Atmaca*, B. No: 2018/6030, 8/9/2021.
- Ceyhun Tunç*, B. No: 2017/20822, 16/9/2021.
- Çağrı Yılmaz*, B. No: 2017/34463, 13/2/2020.
- Durmuş Fikri Sağlar (2)* [GK], B. No: 2017/29735, 17/3/2021.
- Erdal Öner*, B. No: 2022/32636, 10/12/2024.
- Fatma Nida Olçar*, B. No: 2014/5456, 8/2/2018.
- Gökhan Çalışkan*, B. No: 2017/18316, 28/1/2020.
- Hasan Doğudan*, B. No: 2020/14658, 30/9/2020.
- Hasip Kaplan (4)*, B. No: 2016/25640, 15/3/2022.
- Hüseyin Koç*, B. No: 2021/52333, 21/5/2024.
- İclal Mine Kırıkkanat*, B. No: 2019/29456, 8/2/2024.
- Kemal Kılıçdaroğlu (9)*, B. No: 2022/25403, 17/7/2024.
- Kerim Karabıçak*, B. No: 2021/61944, 20/12/2023.
- Melda Onur*, B. No: 2020/7718, 14/4/2022.
- Metin Çapar*, B. No: 2018/12551, 16/12/2020.
- Mustafa Hidayet Vahapoğlu*, B. No: 2019/19608, 22/2/2022.
- Nilgün Halloran*, B. No: 2012/1184, 16/7/2014.
- Orhan Aydın*, B. No: 2020/13392, 5/9/2023.
- Orhan Gökdemir*, B. No: 2017/38377, 30/9/2020.
- Önder Balıkçı*, B. No: 2014/6009, 15/2/2017.
- Safure Güneş*, B. No: 2016/24905 8/9/2020.
- Sami Selçuk*, B. No: 2020/19011, 22/2/2022.
- Şaban Sevinç*, B. No: 2016/36782, 28/11/2019.
- Şükrü Gündüz*, B. No: 2016/29297, 8/9/2020.
- Tunca İlker Öğreten (2)*, B. No: 2018/3843, 13/4/2023.
- Ufuk Çorbacı*, B. No: 2016/15118, 9/9/2020.

Yargıtay Kararları

Yargıtay 4. Ceza Dairesinin 13/2/2023 tarihli ve E.2020/31673, K.2023/1005 sayılı kararı.

Yargıtay 4. Ceza Dairesinin 15/5/2025 tarihli ve E.2023/1536, K.2025/9146 sayılı kararı.

Alman Federal Anayasa Mahkemesi Kararları

B. No: 1 BvR 2666/95, 5/2/1998.

B. No: 1 BvR 2433/17, 14/6/2019.

B. No: 1 BvR 2397/19, 19/5/2020.

Amerika Birleşik Devletleri Federal Yüksek Mahkemesi Kararları

Reed/Town of Gilbert, B. No: 576 U.S. 155, 18/6/2015.

Ward/Rock Against Racism, B. No: 491 U.S. 781, 22/6/1989.